

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет (ННІ) гуманітарно-педагогічний

УДК 316.614-058.862

ПОГОДЖЕНО

**Декан факультету (Директор ННІ)
Гуманітарно-педагогічний
(назва факультету (ННІ))**

_____ Савицька І.М.
(підпис) (ПІБ)

“ ____ ” _____ 2024 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

**Завідувач кафедри
Соціальної роботи та реабілітації
(назва кафедри)**

_____ Сопівник І.В.
(підпис) (ПІБ)

“ ____ ” _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Соціалізація дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період»

Спеціальність 231 «Соціальна робота»
(код і назва)

Освітня програма Соціально-психологічна реабілітація
(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми

Доктор педагогічних наук, доцент _____
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис)

Сопівник І.В.
(ПІБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

Доктор педагогічних наук, доцент _____
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис)

Сопівник І.В.
(ПІБ)

Доктор педагогічних наук, доцент _____
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис)

Кошук О.М.
(ПІБ)

Виконав _____
(підпис)

Арсеєнко Т.О.
(ПІБ студента)

КИЇВ – 2024

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет (ННІ) гуманітарно-педагогічний

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної роботи та реабілітації

Доктор педагогічних наук, доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

_____ **Сопівник І.В.**

(підпис)

(ПІБ)

“ _____ ” _____ **2024** року

З А В Д А Н Н Я

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)
Спеціальність 231 «Соціальна робота»

(код і назва)

Освітня програма Соціально-психологічна реабілітація

(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Соціалізація дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період»

затверджена наказом ректора НУБіП України від “ ___ ” _____ 20__ р. № ___ « ___ »

Термін подання завершеної роботи на кафедру _____ 20__ р.

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи наукові розробки вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали періодичних видань, словники, навчальна та довідкова література з теми дослідження.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Аналіз теоретичних основ соціалізації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування
2. Оцінка потреб дітей-сиріт в постінтернатний період
3. Розробка та апробація програми соціалізації та адаптації для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період
4. Розробка методичних рекомендацій для соціальних працівників щодо роботи з дітьми-сиротами та дітьми позбавленими батьківського піклування в постінтернатний період.

Дата видачі завдання “ ___ ” _____ 20__ р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____
(підпис)

Сопівник І.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____
(підпис)

Кошук О.М.
(прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис)

Арсеєнко Т.О.
(прізвище та ініціали студента)

Реферат

Магістерська кваліфікаційна робота на тему «Соціалізація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в постінтернатний період» містить 78 сторінок друкованого тексту, 2 таблиці, 21 рисунок та 2 додатки. Перелік використаних джерел налічує 58 найменувань.

Мета магістерської кваліфікаційної роботи – полягає в розробці та оцінці ефективності програми соціалізації та адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період, з акцентом на їх психологічну підтримку, розвиток соціальних навичок та інтеграцію в суспільство.

Завдання дослідження включають:

1. Аналіз теоретичних основ соціалізації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування
2. Оцінка потреб дітей-сиріт в постінтернатний період
3. Розробка та апробація програми соціалізації та адаптації для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період
4. Розробка методичних рекомендацій для соціальних працівників щодо роботи з дітьми-сиротами та дітьми позбавленими батьківського піклування в постінтернатний період.

Перший розділ роботи, під назвою «Теоретичні аспекти соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», присвячений аналізу поняття соціалізації та чинників, що впливають на її успішність у постінтернатний період. Розглянуто теоретичні підходи до процесу соціалізації, підкреслено значущість сімейного середовища та виклики, з якими стикаються діти в умовах інституційного виховання. Особлива увага приділяється соціальним, психологічним та економічним аспектам соціалізації.

Другий розділ, «Дослідження соціалізації дітей-сиріт у постінтернатний період», описує методологію дослідження, організацію збору даних та аналіз отриманих результатів. У розділі детально описуються труднощі адаптації,

такі як соціальна ізоляція, низький рівень самооцінки, психологічні травми та відсутність навичок управління фінансами. Виокремлено ключові проблеми, які потребують адресної підтримки.

Третій розділ, «Розробка програми соціалізації дітей-сиріт у постінтернатний період», присвячений розробці та впровадженню програми адаптації. Програма включає психосоціальну підтримку, тренінги з розвитку життєвих навичок, професійну орієнтацію та наставництво. Описуються позитивні зміни у соціальній адаптації та психологічному стані учасників програми, а також надаються рекомендації для соціальних працівників.

Ключові слова: соціалізація, діти-сироти, постінтернатний період, соціальна адаптація, психологічна підтримка, інтеграція, наставництво.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	10
1.1. Поняття та сутність соціалізації: загальнонауковий і психологічний підходи.....	10
1.2. Особливості соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: теоретичний аналіз.....	17
1.3. Фактори, що впливають на соціалізацію дітей в постінтернатний період: соціальні, психологічні та економічні аспекти.....	24
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В ПОСТІНТЕРНАТНИЙ ПЕРІОД.....	31
2.1. Методологія та організація дослідження.....	31
2.2. Аналітика первинних результатів дослідження соціалізації дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період.....	37
2.3. Ідентифікація ключових проблем у соціалізації дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.....	55
Висновки до другого розділу.....	58
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОГРАМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В ПОСТІНТЕРНАТНИЙ ПЕРІОД ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ.....	60
3.1. Розробка програми соціалізації та адаптації дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період.....	60
3.2. Дослідження ефективності програми соціалізації та адаптації дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період.....	66

3.3. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо роботи з дітьми-сиротами та дітьми позбавленими батьківського піклування в постінтернатний період.....	79
Висновки до третього розділу.....	81
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Актуальність дослідження соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період, обумовлена багатьма соціально-економічними та психологічними факторами, які впливають на розвиток цієї вразливої категорії населення. Відповідно до світових тенденцій, проблема соціалізації таких дітей набуває все більшої значущості в умовах сучасного суспільства, що характеризується динамічними змінами в соціальних, економічних та культурних аспектах.

Діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, часто стикаються з численними труднощами в процесі адаптації до самостійного життя. За даними ЮНІСЕФ, цей контингент є однією з найбільш вразливих груп, що вимагає особливої уваги з боку держави та суспільства в цілому. Соціальні працівники, психотерапевти, педагоги та інші спеціалісти повинні розробляти і впроваджувати програми, які забезпечують не лише емоційну підтримку, але й формують необхідні навички для успішної інтеграції в соціум.

Актуальність дослідження підкріплюється необхідністю виявлення ефективних стратегій соціалізації, які базуються на принципах інклюзивності та гнучкості. Сучасні підходи до роботи з дітьми в постінтернатний період акцентують увагу на важливості індивідуального підходу, що дозволяє враховувати специфічні потреби кожної дитини. У цьому контексті, дослідження надає можливість розглянути дієві моделі підтримки, які сприяють формуванню адекватної самооцінки, емоційної стійкості та соціальної активності.

Узагальнюючи, слід зазначити, що дослідження соціалізації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період є не лише науковою необхідністю, але й соціальною вимогою сучасності. З огляду на тенденції зростання чисельності таких дітей та їхню соціальну уразливість, розробка і реалізація ефективних програм підтримки становить пріоритетне завдання для державних установ, соціальних служб та громадських

організацій, які прагнуть забезпечити рівні можливості для всіх дітей, незалежно від їхнього соціального статусу.

Мета дослідження полягає в розробці та оцінці ефективності програми соціалізації та адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період, з акцентом на їх психологічну підтримку, розвиток соціальних навичок та інтеграцію в суспільство.

Об'єкт дослідження – діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які перебувають у постінтернатному періоді, а також соціальні процеси, що впливають на їхню адаптацію до самостійного життя.

Предмет дослідження – специфіка процесів соціалізації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в контексті постінтернатного періоду, включаючи методи, програми та практики, що сприяють їхній емоційній, соціальній та психологічній адаптації.

Завдання дослідження включають:

5. Аналіз теоретичних основ соціалізації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування
6. Оцінка потреб дітей-сиріт в постінтернатний період
7. Розробка та апробація програми соціалізації та адаптації для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період
8. Розробка методичних рекомендацій для соціальних працівників щодо роботи з дітьми-сиротами та дітьми позбавленими батьківського піклування в постінтернатний період.

У дослідженні соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період були використані різноманітні методи, які забезпечать комплексний підхід до аналізу проблеми та дозволять отримати достовірні результати. Основні методи дослідження включають: аналіз літератури, соціологічні опитування, спостереження, методи контент-аналізу, експериментальні методи.

Теоретичне значення дослідження соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період полягає в

тому, що дослідження розширює існуючі наукові знання про процеси соціалізації, зокрема в умовах, коли діти стикаються з відсутністю батьківської підтримки. Воно сприяє глибшому розумінню специфіки соціальної адаптації даної категорії дітей, зокрема з огляду на психологічні, соціальні та емоційні аспекти.

Проведене дослідження надає нові перспективи для подальших наукових розробок, в тому числі у сфері психосоціальної підтримки та інтервенцій. Дослідження висвітлює необхідність інтеграції психологічних, педагогічних і соціальних аспектів у розробку програм, спрямованих на підтримку дітей в постінтернатний період. У цьому контексті вивчення моделей та методів соціалізації може стати основою для створення нових теоретичних підходів у соціальній роботі.

Результати дослідження можуть стати базою для подальшого аналізу ефективності існуючих соціальних програм та ініціатив, що реалізуються на рівні держави та місцевих громад. Вони також можуть слугувати основою для розробки нових концепцій, які ураховують сучасні виклики у сфері соціального захисту дітей-сиріт.

Практичне значення дослідження полягає у можливості впровадження розроблених програм і методик соціалізації дітей-сиріт у реальну практику роботи соціальних служб, навчальних закладів та психологічних служб. Результати дослідження можуть бути використані для: розробки програм соціальної адаптації, підготовки соціальних працівників, удосконалення державних політик.

Структура роботи. Магістерська кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи, висновки до розділів, висновки, список використаних літературних джерел та додатки

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

1.1. Поняття та сутність соціалізації: загальнонауковий і психологічний підходи

Проблеми дітей, що залишилися без піклування батьків, досить широко вивчаються в зарубіжній та вітчизняній науці в контексті інститутів сім'ї, освіти та виховання. Обездолені діти, як об'єкт наукового аналізу, привертають увагу дослідників різних напрямків суспільних наук: соціології, психології, соціальної філософії та соціальної педагогіки. В більшості наукових джерел сирітство розглядається як проблема дитинства, яка обривається на періоді вступу в самостійне життя. Однак до проблеми самостійного життя сиріт, і тим більше до періоду їх вступу у зрілу стадію життя, дослідники звертаються досить рідко.

Соціалізація є одним з ключових процесів, що визначає розвиток особистості та її інтеграцію в суспільство. Соціалізація являє собою багатогранне явище охоплює широкий спектр взаємодій, через які індивід засвоює норми, цінності, ролі та моделі поведінки, прийняті в даному соціумі. Соціалізація не лише формує особистість, але й забезпечує її соціальну адаптацію та успішну взаємодію з іншими членами суспільства [2].

Процес соціалізації починається з моменту народження дитини і триває протягом усього її життя. Він включає в себе різноманітні аспекти, такі як когнітивний розвиток, емоційне зростання та формування соціальних навичок. Одним з перших агентів соціалізації є сім'я, де дитина отримує перші уроки соціальної взаємодії та засвоює базові норми та цінності.

Протягом життя людина зустрічається з великою кількістю соціальних ролей, які змінюються з настанням різних вікових періодів. На ранніх етапах життя дитина засвоює ролі сина або дочки, учня або учениці. З часом ці ролі

розширюються та ускладнюються, включаючи ролі друга, колеги, партнера, батька або матері, професіонала тощо. Успішне опанування цих ролей є важливим для високого рівня соціалізації особистості.

Вивченню й узагальненню теоретичних напрацювань і практики з проблеми організації соціально-педагогічної роботи у закладах інтернатного типу, зокрема питань соціалізації його вихованців, присвячено чимало досліджень (О.Безпалько, В.Бочарова, І.Зверєва, А.Капська, Л.Коваль, М.Кратінов, Г.Локтіонова, С.Харченко, С.Хлебик).

Соціалізація є процесом, через який індивід засвоює певну систему знань, вмінь, зразків поведінки, соціальних норм і цінностей, що дозволяють йому повноправно виконувати громадянські функції. Безпалько О. пояснює це поняття як «процес засвоєння людиною певної системи знань і вмінь, зразків поведінки, соціальних норм і цінностей, що дають їй змогу повноправно виконувати громадянські функції» [6]. Це визначення підкреслює важливість соціалізації для формування особистості, яка здатна ефективно взаємодіяти з суспільством та виконувати свої громадянські обов'язки.

Паригін Б. бачить соціалізацію як «входження в соціальне середовище, пристосування до нього, засвоєння певних ролей і функцій, які слідом за своїми попередниками повторює кожен окремий індивід протягом всієї історії формування і розвитку» [46]. Наведене визначення акцентує увагу на історичному та соціальному контексті соціалізації, підкреслюючи, що кожен індивід проходить через процес засвоєння ролей і функцій, які вже існують у суспільстві.

Соціалізація людини, зокрема дитини, її формування та розвиток, а також становлення як відповідальної особистості, реалізується в контакті з навколишнім середовищем, яке втілюється певними соціальними агентами [11]. З молоддю, в силу її вікових особливостей, пов'язаний основний інноваційний потенціал суспільства, прогрес якого значною мірою залежить від розвитку молодого покоління та від конструктивності процесу соціалізації молоді. Чинники соціалізації можна розподілити на три групи: макрочинники,

мезочинники та мікрочинники. Опис чинників соціалізації наведений у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Опис чинників соціалізації

Група чинників	Чинники соціалізації	Опис
Макрочинники	Світова спільнота	Впливає через глобальні процеси, такі як глобалізація, міжнародні відносини та міжкультурні взаємодії.
	Громадянське суспільство	Включає неурядові організації, громадські рухи та інші форми громадянської активності, які впливають на формування соціальних норм та цінностей.
	Держава	Впливає через законодавство, політику, освіту та інші державні інститути, які регулюють соціальні процеси.
	Транснаціональні утворення	Включає міжнародні організації, такі як ООН, ЄС, НАТО, які впливають на глобальні соціальні та політичні процеси.
Мезочинники	Етнічні чинники	Впливають на формування етнічної ідентичності та культурних цінностей.
	Культурні чинники	Включають культурні традиції, звичаї, мову та інші аспекти культури, які впливають на соціалізацію.
	Специфіка населення	Включає вікові, статеві, економічні та інші демографічні характеристики

	(демографічні умови)	населення, які впливають на соціальні процеси.
	Середовище, в якому живе і розвивається людина	Включає географічні, екологічні та інші фактори, які впливають на фізичне та психічне здоров'я людини.
	Засоби масової інформації та комунікації	Впливають на формування світогляду, цінностей та поведінки через інформаційні потоки та медіа-контент.
Мікрочинники	Сім'я	Первинний агент соціалізації, який формує базові норми, цінності та моделі поведінки.
	Дошкільний виховний заклад	Впливає на ранній розвиток дитини, формуючи соціальні навички та когнітивні здібності.
	Середня й вища школа	Впливають на формування знань, вмінь, соціальних навичок та цінностей через освітні програми та соціальні взаємодії.
	Позашкільні установи (гуртки, секції, творчі та спортивні колективи)	Впливають на розвиток різноманітних навичок та інтересів, сприяючи соціальній інтеграції та самореалізації.
	Релігійні організації	Впливають на формування моральних та етичних цінностей, а також забезпечують соціальну підтримку та інтеграцію.

	Спільноти однолітків	Впливають на формування соціальних навичок, цінностей та ідентичності через взаємодію з однолітками.
--	-------------------------	--

Кожен з цих чинників впливає на процес соціалізації та формування особистості різними способами. Макрочинники мають глобальний вплив, мезочинники впливають на рівні суспільства та культури, а мікрочинники впливають на рівні безпосереднього оточення індивіда. Розуміння цих чинників дозволяє краще зрозуміти механізми соціалізації та розробити ефективні стратегії для підтримки соціального розвитку та адаптації.

Еріх Фромм визначає соціалізацію як «процес, через який індивід засвоює соціальні норми та цінності, що дозволяють йому інтегруватися в суспільство та виконувати свої соціальні ролі» [43].

Протягом життя людина зустрічається з великою кількістю соціальних ролей, які змінюються з настанням різних вікових періодів. На ранніх етапах життя дитина засвоює ролі сина або дочки, учня або учениці. З часом ці ролі розширюються та ускладнюються, включаючи ролі друга, колеги, партнера, батька або матері, професіонала тощо. Успішне опанування цих ролей є важливим для високого рівня соціалізації особистості.

Вікові періоди соціалізації:

- Дитинство - на цьому етапі дитина засвоює базові соціальні норми та цінності, формує перші соціальні зв'язки та набуває базові навички взаємодії з оточуючими;
- юність є періодом інтенсивного соціального та емоційного розвитку. Юнаки та юнки засвоюють нові соціальні ролі, формують свою ідентичність та готуються до дорослого життя;
- доросле життя характеризується засвоєнням професійних ролей, формуванням сімейних зв'язків та виконанням громадянських обов'язків;
- старість є періодом завершення соціальних ролей та передачі досвіду та знань наступним поколінням.

Гребінь Л.О. акцентує увагу що «процес соціалізації дітей, вихованців інтернатних закладів складний, а інтеграція їх в суспільство після випуску з дитячого будинку проблемна і далеко не завжди успішна. Незформованість соціальних навиків затрудняє процес включення таких підлітків в життя суспільства, знижує можливість засвоєння прийнятої системи цінностей, норм, знань і уявлень про життя» [11].

У межах загальнонаукового підходу соціалізація розглядається як процес, що відбувається протягом усього життя індивіда. Основний акцент робиться на формуванні індивідуальних та соціальних рис, необхідних для інтеграції людини в суспільство [20]. У соціальних науках цей процес характеризується як взаємодія індивіда із соціальним середовищем, яка забезпечує адаптацію до суспільних вимог і засвоєння соціальних норм.

З точки зору соціології, соціалізація — це механізм трансляції культури, через який соціум передає свої цінності й норми наступним поколінням [15]. Індивід, у свою чергу, інтегрується в соціум через прийняття цих норм і цінностей. Науковці виділяють дві основні фази соціалізації:

- первинна соціалізація, що відбувається в дитячі та юнацькі роки і базується на впливі найближчого оточення — родини, друзів, школи;
- вторинна соціалізація, яка охоплює період дорослості, коли людина вступає в нові соціальні ролі, наприклад, професійні, та взаємодіє з ширшими соціальними групами.

Психологічний підхід акцентує увагу на внутрішніх механізмах засвоєння соціального досвіду та формування індивідуальної свідомості в процесі соціалізації. Важливим аспектом є взаємодія між внутрішніми потребами людини і зовнішніми вимогами суспільства.

З точки зору психології, соціалізація — це процес розвитку особистості, у ході якого індивід адаптується до соціальних вимог, засвоює соціальні ролі та навички. Психологи досліджують, як через соціальну взаємодію індивіди

формують уявлення про себе, самосвідомість, соціальну ідентичність та рольову поведінку.

Основні етапи психологічної соціалізації включають:

- формування Я-концепції — розвиток усвідомлення власного "Я", своєї індивідуальності та ролі в соціумі;
- інтеріоризація соціальних норм — внутрішнє прийняття та засвоєння соціальних норм, що забезпечує поведінкову регуляцію в суспільстві;
- розвиток соціальної компетентності — здатність до ефективної взаємодії з іншими індивідами та групами, засвоєння соціальних ролей та моделей поведінки.

Загальнонауковий і психологічний підходи до соціалізації взаємопов'язані, оскільки один підхід доповнює інший, надаючи більш комплексне розуміння процесу. Загальнонауковий підхід фокусується на соціальних і культурних аспектах соціалізації, тоді як психологічний підхід розкриває індивідуальні механізми адаптації та інтеграції в суспільство.

Обидва підходи наголошують на тому, що соціалізація — це безперервний процес, що залежить як від впливу соціального середовища, так і від внутрішньої роботи індивіда над засвоєнням та інтеріоризацією соціальних норм.

Отже, соціалізація є ключовим процесом, який визначає розвиток особистості та її інтеграцію в суспільство. Загальнонауковий підхід до соціалізації розглядає її як комплексний процес, що включає соціологічні, культурологічні та антропологічні аспекти, акцентуючи увагу на впливі соціальних інститутів та культурних факторів. Психологічний підхід зосереджується на внутрішніх механізмах та процесах, які відбуваються в особистості під час її взаємодії з соціальним середовищем, вивчаючи когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти соціалізації.

Обидва підходи доповнюють один одного, надаючи цілісне уявлення про те, як індивід стає частиною суспільства та як суспільство впливає на

розвиток особистості. Розуміння чинників соціалізації, таких як макрочинники, мезочинники та мікрочинники, дозволяє краще зрозуміти механізми соціалізації та розробити ефективні стратегії для підтримки соціального розвитку та адаптації.

Проблеми дітей, що залишилися без піклування батьків, вимагають особливої уваги, оскільки їх соціалізація та інтеграція в суспільство часто є складним і не завжди успішним процесом [17]. Дослідження та практика з проблеми організації соціально-педагогічної роботи у закладах інтернатного типу підкреслюють важливість комплексного підходу до соціалізації цих дітей.

Узагальнюючи, можна сказати що соціалізація виступає багатограним явищем, яке вимагає комплексного підходу для повного розуміння та ефективного управління. Вивчення соціалізації дозволяє краще зрозуміти механізми соціальної взаємодії та адаптації, що є важливим для розробки ефективних стратегій соціальної політики та освіти.

1.2. Особливості соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: теоретичний аналіз

Процес соціалізації є одним із ключових аспектів формування особистості, оскільки він забезпечує інтеграцію індивіда в суспільство, сприяє розвитку соціальних навичок та самосвідомості. Проте соціалізація дітей, які зростають без батьківської опіки, зокрема дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, має свої специфічні особливості та виклики. Такі діти опиняються у вразливому становищі, оскільки відсутність стабільного сімейного середовища, яке зазвичай є ключовим джерелом соціального та емоційного розвитку, може мати значний вплив на їхнє становлення як особистостей [18].

Значна кількість наукових досліджень свідчить про те, що виховання в умовах інтернатних закладів, дитячих будинків чи під опікою держави не

може повністю компенсувати ті емоційні, соціальні та психологічні ресурси, які надає сім'я. Відсутність батьківської підтримки та емоційної близькості часто призводить до проблем із самоідентифікацією, недостатньої соціальної адаптації та труднощів у побудові міжособистісних стосунків, що підкреслює необхідність особливої уваги до процесів соціалізації цих дітей, з урахуванням їхніх індивідуальних потреб та соціального контексту.

У наукових працях дослідників детально розглянуто особливості особистісного та психічного розвитку дітей із неблагополучних сімей, а також вихованців закладів інтернатного типу. Наукове співтовариство підкреслює, що діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, демонструють низьку здатність до успішної соціальної адаптації та інтеграції в суспільство [12]. Зокрема, зазначається, що вони часто не готові до свідомого вибору соціальної ролі та мають обмежені можливості для переходу до самостійного життя.

Соціалізація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є актуальним і важливим напрямом наукових досліджень в Україні, оскільки ці діти стикаються з низкою соціальних, психологічних та емоційних проблем через відсутність сімейної підтримки. Багато українських вчених зосереджували свою увагу на вивченні цього питання, досліджуючи різні аспекти соціалізації таких дітей.

Однією з науковців, які вивчали соціально-психологічні особливості соціалізації дітей-сиріт, є Кузьменко Т.В. Вона аналізувала фактори, що впливають на формування соціальних зв'язків та адаптації таких дітей до життя в суспільстві [18]. Зверева І.Д. досліджувала питання соціальної роботи з дітьми-сиротами, зокрема соціально-педагогічні аспекти їхньої інтеграції в суспільство. Її роботи акцентують увагу на важливості педагогічного підходу до соціалізації дітей, що залишилися без батьківської підтримки [18].

Капська А.Й. є одним із провідних українських дослідників, яка займалася аналізом соціального захисту та підтримки дітей-сиріт. Її дослідження торкаються процесів соціалізації та реабілітації, що мають велике

значення для подальшого розвитку цих дітей [19]. Синьова Є.В., зосереджувалась на психологічних та соціальних аспектах розвитку дітей-сиріт, розглядаючи також роль опікунів та державної підтримки в цьому процесі. Її дослідження надають важливу інформацію про те, як різні фактори впливають на процес соціалізації.

Дослідниця Пічкарь О.М. досліджувала проблеми інтеграції дітей-сиріт у соціальне середовище, зокрема їхню взаємодію з соціальними установами та установами опіки. Вона вивчала роль таких установ у сприянні соціалізації та адаптації дітей-сиріт. В свою чергу, Давиденко О.В. аналізувала особливості соціалізації дітей, що виховуються в інтернатних закладах. Її дослідження акцентують увагу на труднощах, з якими стикаються діти після завершення навчання та переходу до самостійного життя.

Наведемо деякі психологічні особливості, які притаманні дітям-сиротам, а саме:

- невисокий рівень комунікації;
- низький рівень активності або наявність гіперактивності;
- достатньо низький емоційний стан;
- занижений рівень самооцінки;
- байдужість до оточуючого середовища.

Таким чином можна казати про те, що діти-сироти, які позбавлені батьківського піклування опиняються у такому психічному стані як депривація, яка негативно впливає на здоров'я дитини – порушуються психічний, фізичний, а також соціальний стан

Одним із ключових факторів, що впливає на їхню соціалізацію, є труднощі в комунікативній сфері, зокрема проблеми у встановленні та підтриманні міжособистісних відносин [27]. Діти-сироти часто не мають належних життєвих навичок практичного й матеріального характеру, що необхідні для успішної адаптації в дорослому житті. Вони також виявляють

підвищену вразливість до асоціальних впливів, що може сприяти розвитку девіантної поведінки, самоприниження та знецінення власної соціальної ролі.

Окремо акцентується на тому, що умови інституційного виховання в інтернатних закладах часто є несприятливими для всебічного розвитку цих дітей. Інтернатні умови не забезпечують належного формування психічного, соціального та фізичного здоров'я вихованців, що в багатьох випадках призводить до розвитку дезадаптивних форм поведінки. Даний аспект ускладнює їхню інтеграцію в суспільство та знижує готовність до самостійного життя, що є критичним фактором у їхній соціальній та психологічній реабілітації.

Невід'ємним елементом процесу соціалізації є здатність до емоційної ідентифікації з іншими індивідами, що формує основи емпатії, альтруїзму та моральної свідомості. У випадку дітей-сиріт ця здатність часто порушується або взагалі не формується, що є результатом їхнього тривалого перебування в умовах, де відсутні стійкі емоційні зв'язки. [22] Дослідження показують, що діти-сироти часто мають недостатньо розвинені навички емоційної саморегуляції, що призводить до труднощів у встановленні позитивних соціальних контактів та управлінні власними емоційними реакціями. Це створює підґрунтя для розвитку поведінкових девіацій, які можуть проявлятися в агресивних, пасивно-агресивних або асоціальних формах самовираження [28].

Діти, позбавлені батьківського піклування, часто не вміють адекватно реагувати на соціальні виклики. Вони не отримують навичок автономної поведінки, не формують відповідні патерни поведінки, що ускладнює їхню адаптацію в соціумі. Соціальні норми, правила та цінності, які зазвичай транслиуються в сімейному середовищі, можуть залишатися для них нерозвиненими або неповноцінними. Ці діти не мають можливості засвоїти базові життєві навички в побутовій та соціальній сфері, що сприяє виникненню дезадаптивної поведінки та проблем із побудовою здорових соціальних взаємин.

Дослідження також підкреслюють, що відсутність стабільного емоційного середовища впливає на розвиток когнітивних процесів та інтелектуальних здібностей дітей-сиріт. Умови, в яких вони перебувають, не сприяють розвитку критичного мислення, здатності до вирішення проблем та прийняття самостійних рішень. Діти-сироти часто виявляють низький рівень когнітивної гнучкості, що ускладнює їхню здатність до навчання та інтеграції в освітнє середовище. У поєднанні з емоційною депривацією це спричиняє формування низької самооцінки, почуття меншовартості, страху перед новими ситуаціями та завданнями, що ще більше погіршує їхні шанси на успішну адаптацію в суспільстві.

Важливим елементом соціалізації є підготовка дітей-сиріт до самостійного життя. Проте більшість досліджень засвідчують, що інтернатні установи не забезпечують необхідних умов для розвитку автономності. Вихованці інтернатів часто не мають базових навичок самообслуговування, не розуміють принципів управління фінансовими ресурсами та побудови власного життєвого шляху [25]. Це ускладнює їхній перехід до самостійного життя після виходу з інтернату, оскільки вони не готові приймати відповідальність за свої вчинки, планувати власне майбутнє та управляти своїм життям.

Ще однією особливістю процесу соціалізації дітей-сиріт є труднощі у формуванні ідентичності. Діти-сироти часто стикаються з проблемою розриву між особистою і соціальною ідентичністю, що виражається у нестабільному самоусвідомленні, невпевненості в собі та відсутності чіткої життєвої мети. Цей розрив між внутрішньою та зовнішньою ідентичністю ускладнює їхнє розуміння власного соціального статусу і ролі в суспільстві, що може призвести до розвитку конфліктних моделей поведінки та відчуженості.

Інтернатні умови, в яких виховуються діти-сироти, також впливають на їхню здатність до соціальної взаємодії. Через обмежений спектр соціальних ролей та відсутність можливостей для самостійного вибору вони можуть виявляти труднощі у виконанні соціальних норм та правил, що визначають

поведінку в суспільстві. Крім того, вихованці інтернатів зазвичай позбавлені можливості розвитку відповідальності за власне життя, оскільки їхнє життя контролюється системою, яка не заохочує до самостійності.

Процес соціалізації дітей-сиріт також характеризується високим рівнем ризику девіантної поведінки, включаючи вживання психоактивних речовин, агресію та схильність до кримінальних дій. Відсутність відповідних соціальних і моральних орієнтирів, які формуються в сімейному середовищі, призводить до того, що такі діти часто не можуть ефективно протистояти асоціальним впливам і піддаються негативному тиску з боку оточення.

Зазначені особливості соціалізації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, визначають необхідність розробки спеціалізованих програм психосоціальної підтримки та реабілітації. Така підтримка має бути орієнтована на розвиток соціальних і життєвих навичок, формування стійкої самооцінки, підвищення рівня емоційної компетентності та підготовку до самостійного життя. Це вимагає комплексного підходу, який включатиме психотерапевтичну допомогу, соціальну підтримку та педагогічний супровід з боку фахівців

Процес соціалізації дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування, має низку специфічних характеристик, зумовлених їхнім життєвим досвідом, емоційними травмами та відсутністю сімейного виховання. Відсутність стабільного середовища, яке зазвичай забезпечує родина, суттєво впливає на розвиток їхньої особистості, поведінкові патерни та здатність до інтеграції в суспільство. Рис. 1.1. надає огляд основних аспектів, які характеризують цей процес соціалізації, а також описує ключові труднощі, з якими стикаються ці діти в різних сферах свого розвитку та соціальної адаптації.

Рис. 1.1. Огляд основних аспектів, які характеризують цей процес соціалізації дітей-сиріт

Отже, процес соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є складним і багатоаспектним, і його успішне проведення вимагає комплексного підходу, який включає психолого-педагогічну та медико-соціальну підтримку. Вирішення головних проблем соціалізації — розвиток особистості та міжособистісного спілкування, підготовка до самостійного життя та професійна підготовка — є ключовими для успішної інтеграції вихованців у суспільство.

1.3. Фактори, що впливають на соціалізацію дітей в постінтернатний період: соціальні, психологічні та економічні аспекти

Процес соціалізації дітей у постінтернатний період є складною багатофакторною системою, яка потребує глибокого наукового осмислення та всебічного аналізу. Це явище визначається як результат взаємодії соціальних, психологічних та економічних чинників, які спільно впливають на інтеграцію вихованців інтернатних закладів у суспільство після завершення їх перебування в інституціях. Соціалізація в цьому контексті має розглядатися як комплексний процес, що включає адаптацію до нових соціальних ролей, відновлення або формування соціальних зв'язків, розвиток автономності та спроможності до самостійного життя.

Соціальні фактори соціалізації дітей у постінтернатний період становлять один із ключових аспектів інтеграції до суспільства. Діти, які вирости в інтернатах, часто позбавлені сімейної підтримки та необхідних соціальних навичок для самостійного життя. Важливим тут є феномен соціальної ізоляції, що виникає як наслідок життя у закритому інституційному середовищі, де соціальні зв'язки часто обмежені взаємодією з однолітками та вихователями в умовах контролю та жорсткої ієрархії [23]. Після випуску з інтернату ці молоді люди нерідко стикаються зі стигматизацією з боку суспільства, що ускладнює їхні можливості встановлення нових соціальних контактів.

Дослідження, проведені українськими вченими, зокрема Карпенко О. та Макаренко С., свідчать, що випускники інтернатних закладів часто стикаються з проблемами соціальної маргіналізації, що перешкоджає їхній інтеграції в суспільство. Карпенко у своїх роботах підкреслює важливість соціального супроводу дітей-сиріт після завершення їх перебування в інтернаті, включаючи наставництво та психологічну підтримку, що допомагає їм побудувати нові соціальні зв'язки та адаптуватися до умов дорослого життя.

Соціальні аспекти соціалізації дітей в постінтернатний період включають в себе широкий спектр факторів, які впливають на їхню здатність до інтеграції в суспільство. Одним з ключових соціальних факторів є відсутність сімейної підтримки. Сім'я зазвичай є основним джерелом соціальної та емоційної підтримки, а також моделлю поведінки для дітей. У випадку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ця підтримка відсутня, що призводить до труднощів у формуванні соціальних зв'язків та адаптації до нових соціальних ролей.

Іншим важливим соціальним фактором є обмежений доступ до соціальних мереж та ресурсів. Діти, які виховуються в інтернатних установах, часто не мають доступу до широкого кола соціальних контактів, які могли б допомогти їм у процесі соціалізації [30]. Відсутність соціальних мереж обмежує їхні можливості для отримання підтримки та допомоги в різних життєвих ситуаціях, що ускладнює їхню адаптацію до самостійного життя.

Крім того, соціальні стереотипи та упередження щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, також впливають на їхню соціалізацію. Суспільство часто сприймає таких дітей як менш здатних або менш цінних, що може призвести до дискримінації та соціальної ізоляції. Ці стереотипи можуть негативно впливати на самооцінку дітей та їхню здатність до інтеграції в суспільство.

Соціальні норми та цінності, які діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, отримують в інтернатних установах, часто відрізняються від тих, які панують в суспільстві, що в свою чергу може

призвести до конфліктів та труднощів у процесі адаптації до нових соціальних умов. Діти можуть не розуміти або не приймати соціальні норми та правила, що визначають поведінку в суспільстві, що ускладнює їхню інтеграцію.

Психологічні фактори є не менш значущими в процесі соціалізації дітей після виходу з інтернатних закладів. Вихованці інтернатів часто страждають від депривації емоційної підтримки та недостачі близьких соціальних зв'язків, що призводить до формування у них почуття покинутості та відчуження [42]. Це може спричинити такі психологічні проблеми, як низька самооцінка, підвищена тривожність, емоційна нестабільність та труднощі у встановленні довірливих стосунків. Дослідження підкреслюють важливість розвитку емоційної стійкості та навичок саморегуляції у вихованців інтернатів, що є необхідною умовою їхньої успішної адаптації до самостійного життя. Низький рівень психологічної підтримки в процесі підготовки до випуску з інтернату негативно впливає на психосоціальне здоров'я дітей, що підвищує ризики девіантної поведінки, соціальної ізоляції та криміналізації.

Психологічні аспекти соціалізації дітей в постінтернатний період включають в себе вплив емоційних та когнітивних факторів на їхню здатність до інтеграції в суспільство. Одним з ключових психологічних факторів є емоційна депривація, яка виникає внаслідок відсутності стабільного емоційного середовища. Діти, які виховуються в інтернатних установах, часто не отримують необхідної емоційної підтримки та близькості, що призводить до розвитку емоційних проблем та труднощів у формуванні позитивних міжособистісних відносин.

Емоційна депривація може призвести до низького рівня самооцінки та почуття меншовартості, що ускладнює процес соціалізації. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, часто відчують себе ізольованими та нездатними до встановлення позитивних соціальних контактів. Це може призвести до розвитку асоціальних форм поведінки, таких як агресія, пасивно-агресивна поведінка або самоприниження.

Психологічні травми, які діти могли отримати внаслідок втрати батьків або неблагополучного сімейного середовища часто впливають на їхню соціалізацію. Психологічні травми можуть призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), який супроводжується симптомами, такими як тривожність, депресія та дисоціація. Ці симптоми можуть значно ускладнити процес адаптації до нових соціальних умов та інтеграції в суспільство.

Когнітивні процеси та інтелектуальні здібності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, також можуть бути негативно вплинуті внаслідок відсутності стабільного емоційного середовища. Умови, в яких вони перебувають, часто не сприяють розвитку критичного мислення, здатності до вирішення проблем та прийняття самостійних рішень. Діти можуть виявляти низький рівень когнітивної гнучкості, що ускладнює їхню здатність до навчання та інтеграції в освітнє середовище.

Психологічні аспекти соціалізації також включають в себе формування ідентичності та самосвідомості. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, часто стикаються з проблемою розриву між особистою та соціальною ідентичністю, що виражається у нестабільному самоусвідомленні, невпевненості в собі та відсутності чіткої життєвої мети. Цей розрив між внутрішньою та зовнішньою ідентичністю ускладнює їхнє розуміння власного соціального статусу та ролі в суспільстві, що може призвести до розвитку конфліктних моделей поведінки та відчуженості [42].

Економічні фактори є вирішальними у забезпеченні успішної соціалізації дітей у постінтернатний період. Випускники інтернатних закладів нерідко виявляються позбавленими базових економічних ресурсів, таких як житло, стабільна робота та фінансова незалежність. Відсутність належної професійної підготовки, недостатній рівень освіти та відсутність досвіду роботи значно ускладнюють можливості цих молодих людей на ринку праці. Як зазначають українські дослідники, випускники інтернатних закладів значно частіше стикаються з безробіттям, нестабільними трудовими умовами

та економічною залежністю, ніж їхні однолітки, які вирости в сімейних умовах.

Значущу роль відіграє проблема житла для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що є одним із ключових чинників їхньої економічної дезадаптації. Дослідження показують, що значна частина випускників інтернатів не мають власного житла, що призводить до їхньої подальшої соціальної маргіналізації та створює передумови для появи безпритульності. Левченко Н. у своїх роботах пропонує систематизовані підходи до вирішення житлових проблем випускників інтернатних закладів, наголошуючи на необхідності розширення державних програм забезпечення житлом та матеріальною підтримкою.

Економічні аспекти соціалізації дітей в постінтернатний період включають в себе вплив фінансових та матеріальних факторів на їхню здатність до інтеграції в суспільство. Одним з ключових економічних факторів є відсутність фінансової підтримки та ресурсів. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, часто не мають доступу до фінансових ресурсів, які могли б допомогти їм у процесі адаптації до самостійного життя. Відсутність фінансової підтримки обмежує їхні можливості для отримання освіти, професійної підготовки та побудови власного життєвого шляху.

Іншим важливим економічним фактором є відсутність навичок управління фінансовими ресурсами. Діти, які виховуються в інтернатних установах, часто не отримують навичок управління фінансами, що є необхідними для успішної інтеграції в доросле життя. Відсутність цих навичок ускладнює їхню здатність до самостійного життя та управління власними фінансовими ресурсами.

Важливо зазначити, що економічні умови, в яких перебувають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, також впливають на їхню соціалізацію. Економічна нестабільність та бідність можуть призвести до зниження рівня життя та обмеження доступу до освітніх та професійних

можливостей. Ці фактори можуть негативно впливати на самооцінку дітей та їхню здатність до інтеграції в суспільство.

Економічні аспекти соціалізації також включають в себе вплив ринку праці на можливості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Ринок праці часто є несприятливим для таких дітей, оскільки вони можуть не мати необхідних професійних навичок та досвіду. Відсутність професійних навичок та досвіду обмежує їхні можливості для отримання роботи та побудови кар'єри, що ускладнює їхню інтеграцію в суспільство.

Крім того, економічні умови можуть впливати на здоров'я та благополуччя дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Економічна нестабільність та бідність можуть призвести до погіршення фізичного та психічного здоров'я, що ускладнює процес соціалізації. Діти можуть не мати доступу до медичних послуг та підтримки, які є необхідними для підтримки їхнього здоров'я та благополуччя.

Освітньо-професійна адаптація дітей після виходу з інтернату є ще одним критично важливим аспектом, що визначає успішність їхньої соціалізації. Вихованці інтернатів, навіть за наявності доступу до професійної освіти, часто мають низький рівень базової підготовки, що ускладнює їхню адаптацію до освітніх вимог та обмежує їхні можливості успішно завершити навчання. Сидоренко С. відзначає, що випускники інтернатних закладів часто стикаються з емоційними та психологічними проблемами, що спричиняють раннє відрахування з навчальних закладів та знижують їхні шанси на працевлаштування.

Сукупність соціальних, психологічних та економічних чинників формує складний контекст, у якому відбувається соціалізація дітей у постінтернатний період. Важливим завданням є забезпечення комплексної підтримки вихованців інтернатних закладів на всіх етапах їхнього переходу до самостійного життя. Дослідження українських учених підкреслюють необхідність системного підходу до вирішення проблем постінтернатної соціалізації, включаючи розробку та впровадження державних і громадських

програм підтримки, що охоплюють аспекти соціальної, психологічної та економічної адаптації.

Висновки до першого розділу

У першому розділі роботи було детально проаналізовано теоретичні аспекти соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Розкрито сутність процесу соціалізації з позицій загальнонаукового та психологічного підходів, висвітлено його багатогранність та значення для формування особистості. Соціалізація дітей у цьому контексті є важливим процесом, що визначає їхню здатність до інтеграції в суспільство, засвоєння соціальних норм, цінностей та ролей.

У ході аналізу визначено, що соціалізація дітей-сиріт має специфічні риси, зумовлені їхнім життєвим досвідом, умовами виховання в інтернатних установах, а також відсутністю сімейного середовища, що зазвичай відіграє ключову роль у формуванні соціальних навичок та емоційного розвитку. Особлива увага приділяється соціальним, психологічним та економічним аспектам соціалізації, які визначають можливості адаптації вихованців інтернатів до життя в суспільстві.

Обґрунтовано важливість комплексного підходу до соціалізації дітей, який включає підтримку на всіх етапах їхнього розвитку — від емоційної та психологічної допомоги до соціального супроводу та професійної підготовки. Викладені теоретичні засади дослідження є основою для подальшого аналізу проблем соціалізації дітей-сиріт у постінтернатний період та розробки ефективних програм їхньої соціальної інтеграції.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В ПОСТІНТЕРНАТНИЙ ПЕРІОД

2.1. Методологія та організація дослідження

Соціалізація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у постінтернатний період є важливою науково-практичною проблемою, яка вимагає глибокого міждисциплінарного дослідження з огляду на потребу забезпечення успішної інтеграції цих осіб у суспільство. У науковій літературі зазначається, що дітям, які виховувалися в інституціях, властиві певні труднощі з адаптацією до самостійного життя, зокрема через недостатній розвиток соціальних навичок, низьку емоційну компетентність, обмежений доступ до ресурсів підтримки та високий ризик психологічної травматизації. У цьому контексті актуальність дослідження зумовлена не лише необхідністю забезпечити належний рівень соціалізації цих дітей, але й розробити інструменти для сприяння їх успішній адаптації, з урахуванням специфічних потреб та викликів, з якими вони стикаються.

Мета дослідження: визначити особливості процесу соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у постінтернатний період і розробити рекомендації для соціальних працівників з метою підвищення ефективності їхньої соціальної адаптації та інтеграції у суспільство.

Завдання дослідження:

- дослідити теоретичні аспекти соціалізації осіб, що залишають інституційні заклади, аналізуючи наукові підходи до соціалізації дітей у постінтернатний період;

- виявити основні фактори, які впливають на соціалізацію та адаптацію цієї категорії дітей, зокрема соціальні, економічні та психологічні аспекти;
- провести емпіричне дослідження з метою з'ясування ключових викликів, з якими стикаються діти в процесі адаптації до життя в суспільстві;
- розробити рекомендації для практичної діяльності соціальних працівників щодо оптимізації процесу соціалізації дітей у постінтернатний період.

Для системного дослідження соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у постінтернатний період використовується багатоступеневий підхід, який охоплює чотири послідовні етапи. Кожен із них має конкретну ціль, що відповідає завданням дослідження, і є необхідним для забезпечення цілісності та глибини отриманих даних. Структурування дослідження таким чином дозволяє поступово розкрити як теоретичні аспекти, так і емпіричні особливості соціалізації дітей, які залишили інституційні заклади, що сприяє більш об'єктивному та всебічному аналізу проблем, з якими вони стикаються у процесі адаптації до самостійного життя.

Таблиця 2.1.

Етапи дослідження соціалізації дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, в постінтернатний період

Етап дослідження	Зміст
1. Підготовчий етап	Вивчення теоретичних джерел, розробка методології дослідження, формування вибірки респондентів.
2. Етап збору емпіричних даних	Проведення опитування серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, для аналізу їхньої адаптації.

3. Аналітичний етап	Систематизація та аналіз отриманих результатів, визначення ключових проблем і факторів.
4. Завершальний етап	Формулювання висновків, підготовка звіту та розробка практичних рекомендацій для впровадження у роботу соціальних служб.

Для реалізації завдань дослідження обрано метод опитування, оскільки він дозволяє отримати інформацію про суб'єктивний досвід респондентів у процесі соціалізації. Опитування є ефективним засобом збору даних, що забезпечує детальне вивчення індивідуальних особливостей адаптації дітей-сиріт та виявлення соціально-психологічних проблем, які потребують адресної підтримки. Зокрема, опитування допомагає зібрати масив даних, що відображають емоційний стан, потреби, очікування та перешкоди, які переживають вихованці після виходу з інтернату.

Переваги методу опитування:

- масштабність: можливість охопити значну кількість респондентів, що збільшує репрезентативність вибірки та сприяє отриманню різнобічної інформації;
- гнучкість: опитування дозволяє використовувати відкриті запитання, що сприяють отриманню детальних відповідей про індивідуальні переживання;
- простота організації: метод є логістично зручним для дослідження, що охоплює значну кількість учасників, особливо коли застосовується електронне або письмове опитування.

Недоліки методу опитування:

- суб'єктивність відповідей: існує ймовірність, що респонденти можуть надавати соціально бажані відповіді, що може викривлювати дані;
- обмежена глибина аналізу: опитування менш ефективно для вивчення глибинних психологічних причин поведінки, порівняно з інтерв'ю або спостереженням;

- необхідність коректної інтерпретації: відповідність запитань специфіці дослідження є критично важливою, адже невдало сформульовані запитання можуть негативно вплинути на якість отриманих даних.

Для дослідження була взята вибірка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що перебували під опікою державних інтернатних установ, а наразі проходять період соціальної адаптації у суспільстві після виходу з інституційного середовища. Учасники дослідження віком від 16 до 23 років, кількість – 50 осіб, що становить репрезентативну вибірку осіб цієї категорії, які потребують підтримки у процесі соціалізації.

Для підвищення надійності дослідження проводиться відбір респондентів з різних регіонів, що дозволяє зібрати різнобічну інформацію щодо досвіду дітей у постінтернатний період та забезпечити узагальнені висновки. Дослідження також включає участь соціальних працівників, які безпосередньо працюють з дітьми даної категорії, що дає можливість отримати професійну оцінку специфічних проблем та можливостей їх подолання у процесі соціальної інтеграції.

Результати дослідження соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у постінтернатний період можуть бути використані в різних сферах для поліпшення якості життя та підтримки цієї категорії дітей. Ось деякі з основних напрямків, де ці результати можуть знайти застосування:

1. Соціальні служби та державні органи:
 - розробка програм підтримки: результати дослідження можуть бути використані для розробки та вдосконалення програм підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у постінтернатний період;
 - політика та стратегії: дані дослідження можуть вплинути на формування державної політики та стратегій, спрямованих на покращення соціалізації та адаптації цієї категорії дітей;

- оцінка ефективності: результати можуть бути використані для оцінки ефективності існуючих програм та заходів, а також для визначення областей, які потребують покращення.

2. Неурядові організації (НУО):

- проєкти та ініціативи: НУО можуть використовувати результати дослідження для розробки та реалізації проєктів та ініціатив, спрямованих на підтримку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- адвокація: дані дослідження можуть бути використані для адвокації та лобіювання змін у законодавстві та політиці, спрямованих на покращення умов життя цієї категорії дітей.

3. Освітні установи:

- програми соціальної адаптації: результати дослідження можуть бути використані для розробки спеціальних освітніх програм та курсів, спрямованих на підвищення соціальних навичок та емоційної компетентності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- підготовка фахівців: дані дослідження можуть бути використані для підготовки педагогів, психологів та соціальних працівників, які працюють з цією категорією дітей.

4. Медичні та психологічні служби:

- психологічна підтримка: результати дослідження можуть бути використані для розробки програм психологічної підтримки та терапії, спрямованих на подолання психологічних травм та покращення емоційного благополуччя дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- профілактика: дані дослідження можуть бути використані для розробки профілактичних програм, спрямованих на зниження ризику психологічних травм та покращення психічного здоров'я цієї категорії дітей.

5. Наукові дослідження та публікації:

- академічні публікації: результати дослідження можуть бути опубліковані в наукових журналах та збірниках, що дозволить поширити знання та досвід серед наукової спільноти;
- міждисциплінарні дослідження: дані дослідження можуть бути використані для подальших міждисциплінарних досліджень, спрямованих на вивчення різних аспектів соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

6. Громадськість та медіа

- інформування громадськості: результати дослідження можуть бути використані для інформування громадськості про проблеми та потреби дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що може сприяти зростанню підтримки та розуміння з боку суспільства;
- кампанії та акції: дані дослідження можуть бути використані для організації інформаційних кампаній та акцій, спрямованих на привернення уваги до проблем цієї категорії дітей.

Таким чином, результати дослідження можуть бути використані в різних сферах для поліпшення якості життя та підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у постінтернатний період.

Методологія та організація дослідження соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у постінтернатний період були розроблені з урахуванням міждисциплінарного підходу та необхідності глибокого аналізу. Дослідження було структуровано у чотири послідовні етапи: підготовчий, етап збору емпіричних даних, аналітичний та завершальний. Кожен етап мав конкретну ціль, що відповідала завданням дослідження, і був необхідним для забезпечення цілісності та глибини отриманих даних.

На підготовчому етапі було проведено вивчення теоретичних джерел, розроблено методологію дослідження та сформовано вибірку респондентів. Етап збору емпіричних даних включав проведення опитування серед дітей-

сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, для аналізу їхньої адаптації. Опитування, як метод збору даних, виявилось ефективним засобом для отримання інформації про суб'єктивний досвід респондентів та виявлення соціально-психологічних проблем, які вони переживають.

Аналітичний етап дозволив систематизувати та проаналізувати отримані результати, визначити ключові проблеми та фактори, які впливають на соціалізацію дітей у постінтернатний період. Завершальний етап включав формулювання висновків, підготовку звіту та розробку практичних рекомендацій для впровадження у роботу соціальних служб.

Таким чином, методологія та організація дослідження забезпечили всебічний та об'єктивний аналіз проблем, з якими стикаються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, у процесі адаптації до самостійного життя. Результати дослідження можуть бути використані для розробки ефективних програм підтримки та поліпшення якості життя цієї категорії дітей.

2.2. Аналітика первинних результатів дослідження соціалізації дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період

Первинні результати дослідження соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в постінтернатний період дозволяють сформулювати цілісне уявлення про основні проблеми, з якими стикаються молоді люди після виходу з інтернатних закладів. Опитування проводилося з метою ідентифікації ключових бар'єрів та потреб у процесі інтеграції в суспільство та адаптації до самостійного життя.

Методом збору даних слугувало анкетування, розроблене спеціально для виявлення соціальних, психологічних та економічних аспектів соціалізації досліджуваної групи. Анкета, наведена у додатку А, містила питання, що охоплюють різні сфери життя респондентів, включаючи їх соціальні навички,

рівень емоційної підтримки, труднощі в пошуку роботи та інших життєвих ресурсів. Аналітичний розгляд відповідей наданих респондентами дозволив окреслити першочергові проблеми та потреби, що вимагають уваги соціальних працівників і державних інституцій у процесі соціальної адаптації молодих людей після інтернату.

Рис. 2.2.1. Рівень соціальних навичок дослідження соціалізації дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період

За результатами проведеного опитування, яке спрямоване на оцінку рівня соціальних навичок серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період, спостерігається наступна картина.

Лише 14% респондентів (7 осіб) оцінюють свої соціальні навички як "дуже високі", що свідчить про обмежену кількість молодих людей, які мають впевненість у своїх комунікативних здібностях, умінні будувати контакти та інтегруватися в колектив. 24% (12 осіб) оцінюють свій рівень як "високий", що вказує на наявність базової соціальної компетентності, однак це не є достатньо значущим показником для вважання таких навичок повністю сформованими.

Більшість респондентів демонструють середній та нижчий рівень соціальних навичок. Так, 20% (10 осіб) мають "середній рівень" соціальних навичок, що може свідчити про недостатню впевненість та досвід у соціальних взаємодіях, які, як правило, характерні для вихідців з інтернатних установ. Ще 22% (11 осіб) респондентів оцінюють свій рівень як "низький", а 20% (10 осіб) — як "дуже низький", що вказує на наявність значних труднощів у міжособистісних комунікаціях, а також можливу схильність до соціальної ізоляції та залежності від зовнішньої підтримки в комунікаційних ситуаціях.

Такий розподіл результатів свідчить про суттєві виклики, які стоять перед даною категорією молоді в процесі соціальної інтеграції. Недостатній рівень соціальних навичок може перешкоджати ефективній адаптації до самостійного життя, ускладнюючи пошук роботи, встановлення нових контактів та участь у суспільному житті. Виявлені показники вказують на необхідність систематичної соціальної підтримки та розвитку соціальних компетенцій через професійну допомогу соціальних працівників, а також на важливість впровадження додаткових програм адаптації, що сприятимуть успішній соціалізації цієї групи молоді.

Рис. 2.2.2. Наявність емоційної підтримки у дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період

Аналіз результатів опитування щодо наявності емоційної підтримки серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в постінтернатний період виявив значну варіативність у доступі до такого ресурсу, що є критичним для успішної соціалізації та емоційного благополуччя.

Лише 14% опитаних (7 осіб) зазначили, що завжди мають емоційну підтримку від близьких або друзів. Це досить низький показник, який свідчить про те, що стабільна емоційна підтримка залишається обмеженою для більшості респондентів. 26% (13 осіб) відповіли, що вони часто отримують підтримку, що є позитивним фактором, проте цей показник також вказує на нестабільність таких контактів.

Ще 22% (11 осіб) мають емоційну підтримку лише час від часу. Така епізодичність може викликати відчуття невпевненості та нестабільності у процесі адаптації до самостійного життя, оскільки наявність постійної підтримки є важливим фактором емоційного добробуту. Досить високий відсоток респондентів (16%, або 8 осіб) зазначили, що рідко отримують підтримку, що вказує на значні труднощі у формуванні стабільних емоційних зв'язків. Ще 22% (11 осіб) повідомили, що взагалі не мають емоційної підтримки. Відсутність підтримки може бути тривожним сигналом, оскільки емоційна ізоляція є суттєвим бар'єром для соціальної адаптації, створюючи ризики для виникнення психологічних проблем, таких як почуття самотності, тривожність та депресія.

Результати свідчать про потребу в створенні системи підтримки для молоді, яка залишила інтернатні заклади, шляхом залучення соціальних працівників, психологів та волонтерів. Забезпечення доступу до стабільної емоційної підтримки може значно підвищити рівень їхнього емоційного комфорту та сприяти ефективній інтеграції в суспільство.

Рис 2.2.3. Труднощі в самотньому житті у дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період

Аналіз результатів опитування щодо труднощів, з якими стикаються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, в процесі самотнього життя, виявив значні виклики, що потребують термінового вирішення.

Перш за все, 30% респондентів (15 осіб) вказали на проблеми з житлом як на одну з основних труднощів. Це свідчить про те, що забезпечення стабільного місця проживання є критично важливим аспектом для успішної соціалізації молоді після виходу з інтернату. Відсутність власного житла не лише обмежує їхні можливості для розвитку соціальних зв'язків, але й може сприяти зниженню рівня емоційного благополуччя.

Фінансові труднощі також виявилися вагомим проблемою для 20% респондентів (10 осіб). Брак фінансових ресурсів ускладнює процес незалежного життя, знижує доступ до необхідних послуг і можливостей, таких як освіта, медичне обслуговування та культурні заходи.

Крім того, 14% респондентів (11 осіб) відзначили відсутність підтримки, що підкреслює важливість соціальних зв'язків та взаємодопомоги для молоді,

що залишила інтернат. Ця група людей ризикує залишитися наодинці зі своїми проблемами, що може призвести до відчуття ізоляції та безпорадності.

Труднощі у встановленні нових контактів вказали 14% респондентів (7 осіб). Це може бути пов'язано з недостатнім рівнем соціальних навичок, що було виявлено в попередньому аналізі, і вказує на необхідність програм, які б допомагали молоді розвивати комунікативні здібності та налагоджувати нові знайомства.

Нарешті, 14% респондентів (7 осіб) повідомили про проблеми з емоційним станом, що свідчить про наявність психологічних труднощів, які можуть впливати на якість життя та адаптацію в нових умовах.

Отже, результати опитування вказують на різноманітні проблеми, з якими стикається ця категорія молоді в процесі самостійного життя. Вирішення виявлених труднощів вимагатиме комплексного підходу, що включає підтримку з боку соціальних служб, психологічну допомогу, програми з розвитку житлових умов і фінансової грамотності, а також навчання навичкам соціальної інтеграції. Тільки комплексний підхід може сприяти успішній адаптації дітей-сиріт до самостійного життя та покращенню їхнього загального добробуту.

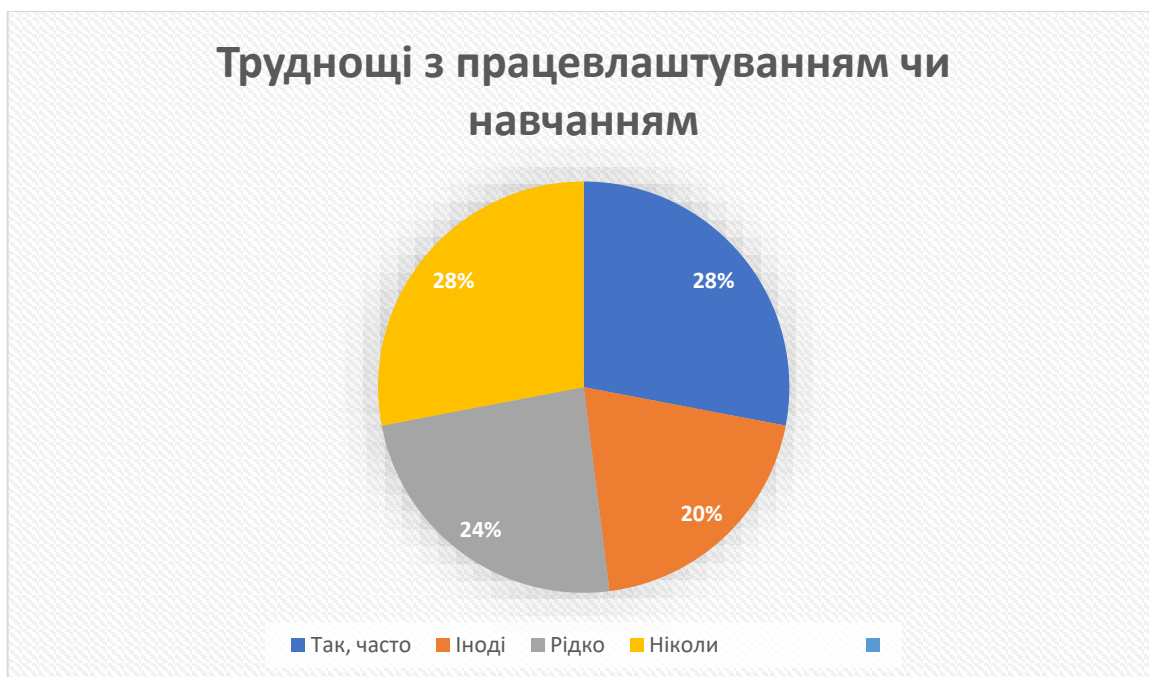

Рис. 2.2.4. Труднощі з працевлаштуванням чи навчанням у дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період

Аналіз результатів опитування, спрямованого на виявлення труднощів з працевлаштуванням або навчанням серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, виявив наявність значних перешкод у цих сферах, що суттєво впливають на їхню соціальну адаптацію та майбутнє.

Згідно з отриманими даними, 28% респондентів (14 осіб) зазначили, що вони часто стикаються з труднощами в пошуку роботи або навчальних можливостей. Цей показник свідчить про наявність серйозних перешкод, які заважають молодим людям знайти стабільне місце роботи або можливості для отримання освіти. Часті труднощі можуть бути зумовлені різними факторами, такими як відсутність професійних навичок, низький рівень освіти або недостатня підтримка з боку соціальних служб.

Крім того, 20% респондентів (10 осіб) відповіли, що іноді стикаються з подібними проблемами. Цей показник свідчить про те, що навіть для тих, хто має певний досвід, ситуація залишається складною, а значить, необхідно продовжувати працювати над підвищенням їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

Водночас 24% опитаних (12 осіб) вказали на те, що рідко стикаються з труднощами у працевлаштуванні або навчанні. Це може вказувати на те, що частина респондентів змогла адаптуватися до умов самостійного життя і має певні успіхи в пошуку можливостей, проте такі показники не є достатньо позитивними, щоб вважати ситуацію загалом задовільною.

Нарешті, 28% (14 осіб) зазначили, що вони ніколи не мали проблем у цій сфері. Хоча цей показник може свідчити про деяку частину молоді, яка змогла успішно інтегруватися в суспільство, важливо зазначити, що 72% респондентів все ж таки стикаються з труднощами, що вказує на системні проблеми, з якими потрібно працювати.

Отже, результати опитування підкреслюють необхідність розробки і впровадження цілеспрямованих програм підтримки, спрямованих на

поліпшення умов працевлаштування та навчання для дітей-сиріт та молоді, позбавленої батьківського піклування. Це може включати професійні курси, стажування, наставництво, а також доступ до психологічної підтримки, що допоможе цій групі молоді подолати існуючі труднощі та досягти успіху у самостійній життєдіяльності.

Рис. 2.2.5. Готовність до самостійного прийняття рішень у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Аналіз результатів опитування щодо готовності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до самостійного прийняття рішень виявив різноманітні рівні впевненості серед респондентів, що може суттєво вплинути на їхню соціалізацію та адаптацію у суспільстві.

Згідно з отриманими даними, 20% респондентів (10 осіб) вказали, що вони дуже готові до самостійного прийняття рішень. Цей показник свідчить про наявність певної групи молодих людей, які відчують впевненість у своїх можливостях та здатності самостійно вирішувати життєві питання. Однак ця кількість є невеликою, що викликає занепокоєння щодо загальної готовності цієї категорії молоді.

Досить готовими до прийняття рішень виявилися 26% респондентів (13 осіб). Це свідчить про те, що ці молоді люди мають певні знання та навички

для самостійного функціонування, проте їхня впевненість може бути недостатньою для успішного подолання складнощів.

Натомість 24% опитаних (12 осіб) зазначили, що вони невпевнено готові до самостійного прийняття рішень. Це свідчить про певну тривогу та сумніви щодо своїх можливостей, що може обмежувати їхню активність у прийнятті важливих рішень у житті. Невпевненість може бути наслідком недостатньої підготовки або відсутності підтримки з боку близьких чи соціальних служб.

Найбільша частка респондентів, а саме 30% (15 осіб), вказала, що взагалі не готові до самостійного прийняття рішень. Цей показник є тривожним, оскільки свідчить про значну групу молоді, яка не має достатньої впевненості в своїх здібностях і, ймовірно, не знає, як справлятися зі щоденними викликами.

Отже, результати опитування вказують на потребу у впровадженні програм, спрямованих на розвиток навичок прийняття рішень серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Це може включати тренінги, психологічну підтримку та наставництво, що допоможе підвищити рівень готовності до самостійного життя і впевненості у власних силах. Зокрема, важливо забезпечити середовище, в якому молоді люди можуть вільно висловлювати свої думки та почуття, а також отримувати зворотний зв'язок від професіоналів, що сприятиме їхньому розвитку та інтеграції в суспільство.

Рис. 2.2.6. Підтримка від соціальних служб в процесі соціалізації серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Аналіз результатів опитування щодо підтримки від соціальних служб серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, вказує на те, що більшість респондентів відчувають обмежену або недостатню підтримку в період після виходу з інтернату.

Згідно з отриманими даними, лише 18% респондентів (9 осіб) зазначили, що отримують значну підтримку від соціальних служб. Це свідчить про те, що меншість молоді вважає, що служби справляються зі своїми обов'язками, забезпечуючи їх необхідними ресурсами та допомогою у вирішенні повсякденних питань.

Часткова підтримка від соціальних служб вказана 24% опитаних (12 осіб). Це може свідчити про те, що, хоча респонденти отримують певну допомогу, її недостатньо для забезпечення всебічної підтримки у перехідний період. Часткова підтримка може не покривати всіх потреб молоді, що залишила інтернат, і може бути недостатньою для подолання складнощів, з якими вони стикаються.

Серед респондентів 28% (14 осіб) вказали на отримання мінімальної підтримки. Цей показник свідчить про те, що велика частина молоді відчуває

брак ресурсів та допомоги з боку соціальних служб, що може негативно позначитися на їхній соціалізації та адаптації. Мінімальна підтримка може свідчити про недостатнє залучення соціальних працівників у процеси реінтеграції молоді, що потребує термінового вирішення.

Нарешті, 30% опитаних (15 осіб) зазначили, що підтримка від соціальних служб відсутня. Цей показник є особливо тривожним і свідчить про те, що значна кількість молоді не отримує жодної допомоги у цей критично важливий період переходу до самостійного життя. Відсутність підтримки може призвести до ізоляції, емоційних проблем та зниження шансів на успішну соціалізацію.

Отже, результати опитування підкреслюють необхідність поліпшення роботи соціальних служб, спрямованої на підтримку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Важливо розробити програми, які б включали регулярну оцінку потреб молоді, психологічну підтримку, а також навчання та консультативну допомогу. Це допоможе створити умови для успішної адаптації молоді в суспільстві та забезпечення їхнього благополуччя.

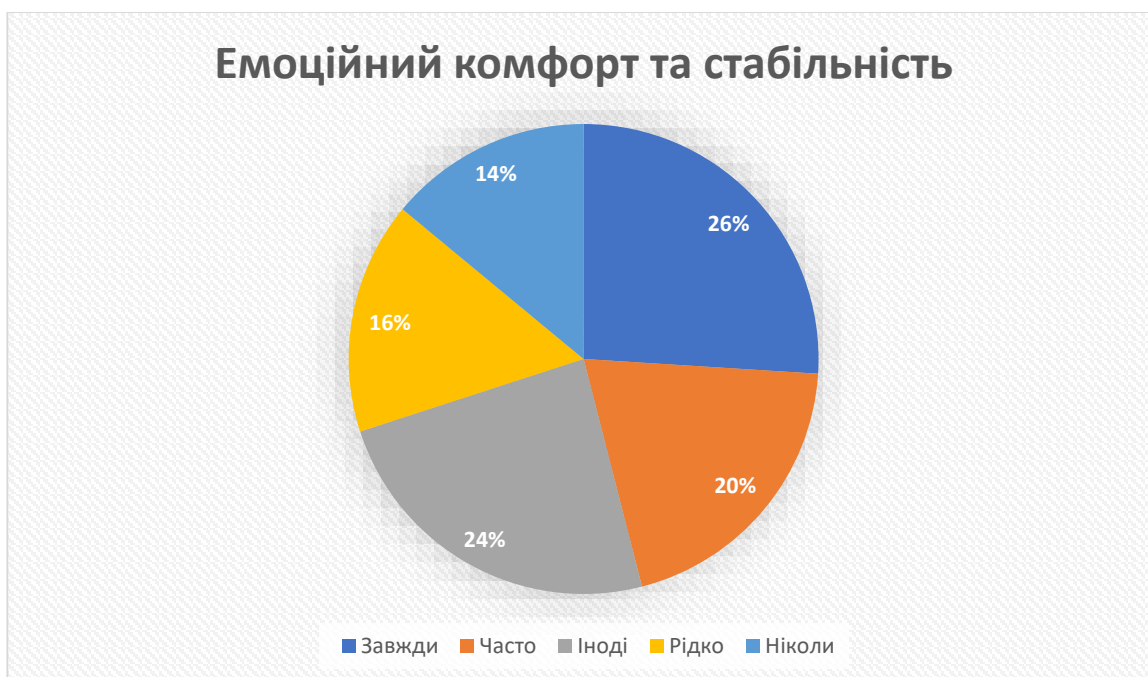

Рис. 2.2.7. Емоційний комфорт та стабільність у соціалізації серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Аналіз результатів опитування щодо емоційного комфорту та стабільності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, демонструє різний рівень задоволеності цими аспектами життя в період після виходу з інтернату.

Згідно з отриманими даними, 26% респондентів (13 осіб) зазначили, що завжди відчують емоційний комфорт та стабільність. Цей показник свідчить про наявність певної групи молодих людей, які змогли адаптуватися після виходу з інтернату і відчують себе емоційно підтриманими. Важливо відзначити, що позитивний емоційний стан може бути пов'язаний із наявністю соціальних зв'язків, підтримки від друзів чи рідних, а також з успішною інтеграцією в нове середовище.

Часто емоційний комфорт відзначили 20% респондентів (10 осіб). Цей показник свідчить про те, що ці молоді люди в цілому задоволені своїм емоційним станом, але, можливо, періодично стикаються з труднощами. Це може бути наслідком стресових ситуацій або недостатньої підтримки в певні моменти життя.

Натомість 24% опитаних (12 осіб) заявили, що іноді відчують емоційний комфорт і стабільність. Це свідчить про те, що для цієї групи молоді емоційний стан є нестійким, що може бути пов'язано з різними факторами, такими як соціальна ізоляція, відсутність підтримки або економічні труднощі. Цей показник вказує на те, що в перехідний період молоді люди можуть відчувати труднощі в адаптації.

Далі, 16% респондентів (8 осіб) вказали, що рідко відчують емоційний комфорт. Це може свідчити про наявність певних проблем у житті цих молодих людей, які заважають їм відчувати стабільність та задоволення. Результати вказують на необхідність уваги до цих осіб з боку соціальних служб і організацій, які можуть надати їм необхідну підтримку.

Нарешті, 14% опитаних (7 осіб) зазначили, що ніколи не відчують емоційного комфорту. Цей показник є особливо тривожним, оскільки свідчить про значну групу молоді, яка переживає серйозні емоційні труднощі.

Відсутність емоційної стабільності може призвести до розвитку психологічних проблем, таких як депресія або тривога, що вимагає термінового втручання.

Таким чином, результати опитування підкреслюють важливість підтримки емоційного благополуччя молоді, що залишила інтернат. Необхідно впроваджувати програми психологічної підтримки та тренінги, спрямовані на розвиток емоційної стійкості, що допоможе цим молодим людям успішно адаптуватися до самостійного життя. Важливо забезпечити їм доступ до ресурсів, які б підтримували їх у важкі моменти та сприяли формуванню позитивного емоційного фону.

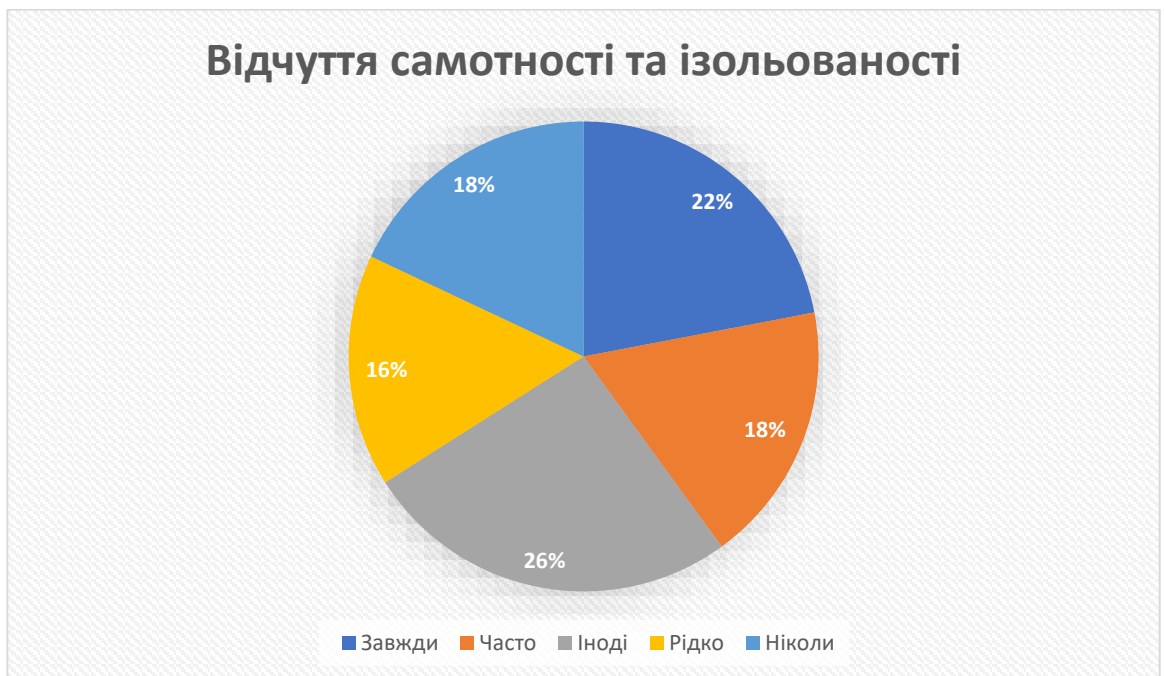

Рис. 2.2.8. Відчуття самотності та ізолюваності у соціалізації серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Аналіз результатів опитування щодо відчуття самотності та ізолюваності серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, вказує на наявність серйозних викликів, з якими стикаються молоді люди в період після виходу з інтернату.

Згідно з отриманими даними, 22% респондентів (11 осіб) зазначили, що завжди відчувають самотність або ізоляцію. Цей показник свідчить про те, що частина молоді перебуває в критичному емоційному стані, що може бути

пов'язано з відсутністю підтримки, соціальних зв'язків або несприятливими умовами життя. Таке постійне відчуття самотності може мати серйозні наслідки для психічного здоров'я і загального благополуччя цих молодих людей.

Далі, 18% респондентів (9 осіб) вказали, що часто відчують себе самотніми. Це свідчить про те, що в цілому у цих молодих людей є певна ступінь соціальної ізоляції, яка може бути результатом відсутності емоційної підтримки з боку близьких або відсутності можливостей для соціалізації. Часте відчуття самотності може посилювати почуття тривоги та депресії.

24% опитаних (13 осіб) зазначили, що іноді відчують самотність. Цей показник свідчить про те, що для цієї групи молоді існує певна нестабільність у соціальних зв'язках, що може бути викликано стресовими ситуаціями або тимчасовими труднощами в адаптації. Це підкреслює важливість наявності соціальної підтримки в ключові моменти життя.

Крім того, 16% респондентів (8 осіб) вказали, що рідко відчують себе самотніми. Це може свідчити про те, що хоча ця група молоді має певні соціальні зв'язки, їхній рівень емоційного комфорту ще не є стабільним, і їм необхідна додаткова підтримка для покращення їхнього соціального життя.

Нарешті, 18% опитаних (9 осіб) зазначили, що ніколи не відчують самотності. Цей показник вказує на наявність позитивних соціальних зв'язків у частини респондентів, що може бути пов'язано з підтримкою з боку родичів, друзів або організацій, які займаються соціальною роботою.

Отже, результати опитування вказують на важливість забезпечення соціальної підтримки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, щоб допомогти їм подолати відчуття самотності та ізоляції. Важливо розробляти програми, що сприятимуть соціалізації та розвитку соціальних зв'язків, а також забезпечити доступ до психологічної допомоги. Залучення молоді до соціальних активностей та створення груп підтримки можуть суттєво зменшити їх відчуття ізоляції та допомогти у формуванні

здорових соціальних зв'язків, що є критично важливим для їхнього успішного входу в самостійне життя.

Рис. 2.2.9. Потреба в додатковій підтримці серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Аналіз результатів опитування щодо потреби в додатковій підтримці серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відображає значні відмінності в усвідомленні власних потреб у підтримці, а також демонструє складнощі, з якими стикаються молоді люди в період адаптації до самостійного життя.

Згідно з отриманими даними, 20% респондентів (10 осіб) зазначили, що потребують значної підтримки. Цей показник свідчить про те, що ці молоді люди відчувають серйозні труднощі в адаптації після виходу з інтернату, що може бути пов'язано з низьким рівнем соціальних навичок, нестачею емоційної підтримки та фінансовими труднощами. Наявність значної потреби в підтримці підкреслює важливість створення цілеспрямованих програм, що забезпечують необхідну допомогу цій категорії молоді.

28% респондентів (14 осіб) вказали на потребу в деякій підтримці. Це свідчить про те, що вони мають певний рівень автономії, проте все ще потребують допомоги у вирішенні конкретних проблем, таких як фінансова

допомога, консультації з працевлаштування або емоційна підтримка. Це може вказувати на необхідність виявлення специфічних потреб кожної окремої особи та надання їй відповідних ресурсів.

Далі, 22% респондентів (11 осіб) зазначили, що потребують мінімальної підтримки. Це може свідчити про те, що ця група молоді має певні ресурси та можливості для самостійного вирішення більшості проблем, проте оцінює важливість невеликої підтримки в критичних ситуаціях. Це підкреслює роль соціальних служб у забезпеченні доступу до ресурсів та консультацій, які можуть бути корисними в моменти складнощів.

Нарешті, 30% респондентів (15 осіб) вказали, що не потребують підтримки. Цей показник може свідчити про високу самооцінку та впевненість у своїх силах, проте також може свідчити про недооцінку власних потреб. Важливо зауважити, що в даній групі можуть бути молоді люди, які не усвідомлюють потенційних викликів, з якими вони можуть зіткнутися в майбутньому, і, отже, можуть залишитися без необхідної допомоги в критичні моменти.

Отже, результати опитування вказують на важливість надання різноманітної підтримки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Соціальні служби повинні враховувати різні рівні потреб у підтримці та розробляти індивідуалізовані програми, що сприятимуть успішній адаптації молоді в умовах самостійного життя. Упровадження програм наставництва, психологічної підтримки та розвитку соціальних навичок можуть суттєво поліпшити якість життя та соціалізацію цієї вразливої категорії населення.

Рис. 2.2.10. Фактори успішної соціалізації на думку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Аналіз результатів опитування щодо факторів, що сприяють успішній соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, вказує на те, що учасники вважають важливими різноманітні аспекти підтримки та соціальної інтеграції.

Згідно з отриманими даними, 24% респондентів (12 осіб) вказали на психологічну підтримку як один із ключових факторів успішної соціалізації. Це свідчить про те, що молоді люди усвідомлюють важливість емоційної стійкості та наявності безпечного простору для висловлення своїх переживань і труднощів. Психологічна підтримка може включати професійну допомогу, що надається психологами та соціальними працівниками, яка допомагає у подоланні стресів, пов'язаних із виходом з інтернату та адаптацією до нового життя.

Наступним важливим фактором, що отримав 18% підтримки (9 осіб), є матеріальна допомога. Це може свідчити про те, що фінансова підтримка є критично важливою для задоволення базових потреб молоді, таких як житло, харчування та освіта. Наявність матеріальної допомоги може значно зменшити

стрес і тривогу, пов'язані з матеріальним становищем, що, у свою чергу, позитивно вплине на соціалізацію.

14 респондентів (28%) вказали на професійне наставництво як важливий чинник, що сприяє їхньому успішному інтегруванню в суспільство. Це може вказувати на потребу в особистих прикладах, які допоможуть їм орієнтуватися у світі дорослих, отримувати навички та знання, необхідні для працевлаштування та соціальної інтеграції. Професійне наставництво може також забезпечити підтримку у формуванні мережі контактів та отриманні корисних порад у критичних ситуаціях.

Нарешті, найбільший відсоток респондентів (15 осіб або 30%) вказали на соціальні заходи для розширення кола спілкування як ключовий фактор успішної соціалізації. Це свідчить про те, що молоді люди визнають важливість соціальних зв'язків та можливостей для налагодження контактів з іншими. Участь у соціальних заходах може сприяти розвитку соціальних навичок, формуванню дружніх стосунків та відчуттю належності до громади, що є критично важливим для подолання самотності та ізоляції.

Таким чином, результати опитування демонструють, що для успішної соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, важливо забезпечити комплексну підтримку, яка включає психологічну, матеріальну, професійну та соціальну допомогу. Це вимагає зусиль з боку держави, соціальних служб та громади для створення сприятливого середовища, яке сприятиме інтеграції молоді у суспільство та поліпшенню їхнього загального благополуччя.

Первинні результати дослідження соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у постінтернатний період виявили значні виклики, з якими стикаються молоді люди після виходу з інтернатних закладів. Опитування показало, що більшість респондентів мають низький або середній рівень соціальних навичок, обмежену емоційну підтримку та значні труднощі з житлом, фінансами та працевлаштуванням. Це підкреслює необхідність комплексного підходу до підтримки цієї категорії молоді,

включаючи психологічну допомогу, професійне наставництво та соціальні заходи для розширення кола спілкування.

2.3. Ідентифікація ключових проблем у соціалізації дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

Аналіз соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в постінтернатний період є важливим напрямом соціально-психологічних досліджень, що вимагає всебічного підходу та глибокого розуміння проблематики. Цей процес має свої специфічні особливості, обумовлені як індивідуальними психологічними характеристиками дітей, так і умовами, в яких вони зростали та розвивалися.

Психологічні проблеми є однією з головних перешкод у процесі соціалізації дітей-сиріт. Емоційна депривація, яка часто має місце в інтернатних установах, призводить до розвитку низки психологічних розладів. Діти, позбавлені батьківської любові та підтримки, зазнають значних труднощів у формуванні емоційної стабільності та самооцінки. Відсутність стабільних емоційних зв'язків з дорослими негативно впливає на їхню здатність до довірливих стосунків, що є важливою умовою успішної соціалізації. В результаті, вихованці інтернатів часто демонструють низьку самооцінку, підвищену тривожність та емоційну нестабільність. Ці психологічні проблеми ускладнюють їхню адаптацію до нових соціальних умов та інтеграцію в суспільство.

Труднощі у встановленні ідентичності є ще одним важливим аспектом психологічних проблем, з якими стикаються діти-сироти. Відсутність стабільного сімейного середовища та підтримки з боку значущих дорослих призводить до формування невизначеної або розірваної ідентичності. Діти, що виростають в умовах інтернату, часто не мають чіткої уяви про свою соціальну роль та статус, що призводить до невпевненості в собі та відсутності життєвої мети. Цей розрив між особистою та соціальною ідентичністю ускладнює їхнє

розуміння власного місця у суспільстві, що може призвести до розвитку конфліктних моделей поведінки та відчуженості.

Соціальні проблеми, з якими стикаються діти-сироти після виходу з інтернату, включають недостатність соціальних навичок та соціальну ізоляцію. Недостатній рівень соціальних навичок значно ускладнює процес інтеграції в суспільство. Вихованці інтернатів часто не мають необхідного досвіду комунікації, що є критичним для встановлення та підтримання соціальних зв'язків. Відсутність навичок ефективної комунікації, уміння будувати взаємини та співпрацювати з іншими ускладнює їхню адаптацію до нових соціальних умов. Соціальна ізоляція, яка часто є наслідком життя в інтернаті, де соціальні зв'язки обмежені взаємодією з однолітками та вихователями, також ускладнює встановлення нових контактів після виходу з інституції. Суспільство часто стигматизує дітей-сиріт, що ще більше посилює їхнє почуття ізоляції та відчуженості.

Економічні проблеми відіграють значну роль у процесі соціалізації дітей-сиріт у постінтернатний період. Вихованці інтернатів часто не мають необхідних професійних навичок та досвіду роботи, що значно обмежує їхні можливості на ринку праці. Відсутність професійної підготовки та низький рівень освіти ускладнюють їхнє працевлаштування та здобуття економічної незалежності. Житлові проблеми є ще одним критичним фактором, що впливає на соціалізацію дітей-сиріт. Відсутність власного житла після виходу з інтернату призводить до їхньої подальшої соціальної маргіналізації та створює передумови для безпритульності. Це, в свою чергу, ускладнює їхню інтеграцію в суспільство та знижує шанси на успішну соціалізацію.

Комплексна підтримка є необхідною умовою для успішної соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Психосоціальна реабілітація повинна включати елементи психологічної, соціальної та економічної підтримки. Психологічна підтримка має бути спрямована на подолання емоційних травм та розвиток емоційної стабільності. Соціальна підтримка повинна включати розвиток соціальних навичок та створення умов

для формування нових соціальних зв'язків. Економічна підтримка має забезпечувати доступ до освіти та професійної підготовки, а також допомогу у вирішенні житлових проблем.

Розробка та впровадження спеціалізованих програм підтримки є важливим завданням для державних і громадських інституцій. Такі програми повинні включати комплексні заходи, спрямовані на розвиток емоційної, соціальної та професійної компетентності дітей-сиріт. Зокрема, важливим є створення центрів соціальної підтримки, які надаватимуть психологічну допомогу, професійну орієнтацію та житлову підтримку. Крім того, важливо розробити програми наставництва, які допоможуть дітям-сиротам знайти дорослих наставників, готових підтримати їх у процесі соціалізації та інтеграції в суспільство.

Соціальна робота з дітьми-сиротами має враховувати всі аспекти їхнього життя та забезпечувати комплексний підхід до вирішення проблем соціалізації. Соціальні працівники повинні бути добре підготовлені до роботи з цією категорією дітей, володіти навичками психологічної підтримки та знаннями про специфічні потреби дітей-сиріт. Важливою є також співпраця соціальних працівників з іншими фахівцями, такими як психологи, педагоги та медичні працівники, що дозволить забезпечити всебічну підтримку дітей у процесі їхньої соціалізації.

Інтеграція дітей-сиріт в суспільство потребує також активної роботи з громадськістю для подолання стигматизації та дискримінації. Важливо проводити інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності суспільства про проблеми дітей-сиріт та необхідність їхньої підтримки. Це сприятиме створенню більш сприятливого середовища для соціалізації дітей-сиріт та їхньої успішної інтеграції в суспільство.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що процес соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є складним і багатоаспектним. Він вимагає комплексного підходу, що включає психологічну, соціальну та економічну підтримку, а також активну роботу з громадськістю для подолання

стигматизації. Тільки за умови забезпечення комплексної підтримки можна досягти успішної соціалізації та інтеграції дітей-сиріт у суспільство.

Висновки до другого розділу

У другому розділі було проведено ґрунтовний аналіз процесу соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у постінтернатний період, що дозволило виявити ключові проблеми та чинники, які впливають на їхню інтеграцію в суспільство.

Перш за все, було встановлено, що соціалізація дітей-сиріт у постінтернатний період супроводжується низкою психологічних проблем, зокрема емоційною депривацією, тривожністю, невпевненістю в собі та труднощами у встановленні ідентичності. Відсутність стабільного емоційного середовища, яке зазвичай забезпечується сім'єю, призводить до розвитку низької самооцінки та емоційної нестабільності, що ускладнює інтеграцію дітей у суспільство.

Соціальні проблеми включають недостатній рівень соціальних навичок та соціальну ізоляцію. Вихованці інтернатних закладів часто не мають необхідних комунікативних навичок, що є критичним для встановлення та підтримання соціальних зв'язків. Стигматизація з боку суспільства ще більше посилює їхнє почуття ізолюваності та відчуженості, що ускладнює адаптацію до нових соціальних умов.

Економічні проблеми відіграють вирішальну роль у процесі соціалізації. Вихованці інтернатів часто стикаються з труднощами у працевлаштуванні через відсутність необхідних професійних навичок та досвіду роботи. Житлові проблеми також є однією з основних перешкод на шляху до успішної соціалізації, оскільки відсутність власного житла призводить до подальшої соціальної маргіналізації.

Виявлені проблеми вказують на необхідність забезпечення комплексної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у

постінтернатний період. Психосоціальна реабілітація повинна включати елементи психологічної, соціальної та економічної підтримки. Психологічна підтримка має бути спрямована на подолання емоційних травм та розвиток емоційної стабільності. Соціальна підтримка повинна включати розвиток соціальних навичок та створення умов для формування нових соціальних зв'язків. Економічна підтримка має забезпечувати доступ до освіти та професійної підготовки, а також допомогу у вирішенні житлових проблем.

Для забезпечення успішної соціалізації необхідна активна співпраця державних і громадських інституцій, соціальних працівників, психологів, педагогів та медичних працівників. Важливим є також залучення суспільства до подолання стигматизації та дискримінації дітей-сиріт. Інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності суспільства про проблеми дітей-сиріт та необхідність їхньої підтримки, сприятимуть створенню сприятливого середовища для соціалізації цих дітей.

Таким чином, другий розділ висвітлює складність та багатогранність процесу соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у постінтернатний період. Комплексний підхід, що включає психологічну, соціальну та економічну підтримку, є необхідним для забезпечення успішної інтеграції цих дітей у суспільство.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОГРАМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В ПОСТІНТЕРНАТНИЙ ПЕРІОД ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

3.1. Розробка програми соціалізації та адаптації дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період

Соціалізація та адаптація дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в постінтернатний період є надзвичайно важливим аспектом, що має істотний вплив на подальше становлення особистості таких дітей, їхню інтеграцію в суспільство, психологічний комфорт та розвиток. Постінтернатний період є критичним етапом у житті молодих людей, адже в цей час вони стикаються з необхідністю самостійного вирішення соціально-побутових та емоційних викликів, із якими раніше їм допомагала впоратися система інтернатного забезпечення. Програми адаптації, що націлені на підтримку та супровід молоді, позбавленої батьківської опіки, повинні враховувати специфічні особливості цієї категорії, як-от низький рівень соціальних навичок, емоційну нестабільність та нездатність до самостійного прийняття рішень.

Першим і, можливо, найважливішим елементом такої програми є психологічна підтримка та розвиток особистісної стійкості. Діти, які виховувалися в інтернатах, часто стикаються з проблемами низької самооцінки, невпевненості в собі, що призводить до труднощів у комунікації та побудові стосунків з іншими людьми. Програма психологічної підтримки повинна включати як індивідуальні, так і групові консультації з кваліфікованими психологами, які допомагатимуть подолати страхи, розвинути навички комунікації, навчити управлінню емоціями та контролю поведінки. Робота з емоціями є ключовим аспектом, оскільки вона спрямована на навчання дітей розпізнавати та інтерпретувати власні емоційні стани, що є

основою для ефективного вирішення конфліктів і побудови здорових соціальних зв'язків. До програми також повинні входити спеціальні тренінги з особистісного розвитку, що включають методики розпізнавання маніпуляцій, розвиток асертивності та вміння відстоювати свої права, що є критично важливими для соціальної адаптації дітей-сиріт.

Процес соціалізації та інтеграції в суспільство є багатокomпонентним процесом, що передбачає залучення дітей-сиріт до соціально-корисної діяльності. Соціалізація, як процес, що забезпечує входження індивіда в суспільне життя, є надзвичайно важливою складовою у програмі адаптації. Програма повинна передбачати залучення дітей до соціальних проєктів та волонтерської діяльності, що сприятиме розвитку соціальної відповідальності, навичок командної роботи, навчить ефективно спілкуватися з різними соціальними групами та надасть відчуття власної значущості. Для повноцінної інтеграції у суспільство важливим є проведення культурно-освітніх заходів, таких як екскурсії, відвідування музеїв, виставок, культурних заходів, які забезпечують культурне збагачення та розвиток загальної обізнаності про суспільні норми та цінності. Складовою такої роботи мають стати семінари, на яких обговорюються права та обов'язки громадян, правові аспекти взаємодії з державними структурами, що надає дітям необхідні знання про права людини та дозволяє відчувати себе повноцінними членами суспільства.

Враховуючи особливі потреби дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, одним із найефективніших напрямів підтримки є створення програми з акцентом на психологічну допомогу та розвиток емоційної стійкості. Така програма спрямована на підвищення самооцінки, розвиток навичок управління емоціями, а також створення можливостей для регулярного отримання індивідуальних і групових психологічних консультацій. Оскільки відсутність стабільного емоційного середовища та підтримки з боку дорослих часто призводить до низької самооцінки та нестачі базових навичок соціальної взаємодії, акцент на психологічному аспекті є критично важливим для цієї категорії дітей.

Одним із центральних компонентів такої програми має бути підвищення самооцінки дітей, адже багато з них мають занижену оцінку своїх можливостей, що часто формується через соціальне стигматизування, відсутність позитивного досвіду спілкування, а також через стрес, пов'язаний із втратою або відсутністю близьких дорослих. Для цього програма повинна включати спеціальні тренінги з особистісного розвитку, на яких діти зможуть не лише розпізнавати свої сильні сторони, а й навчитися їх використовувати. Це можуть бути тренінги з комунікації, на яких діти будуть працювати над розпізнаванням власних цінностей та навичок, формуванням позитивного самосприйняття. Психологи й соціальні педагоги також можуть використовувати методи когнітивно-поведінкової терапії, що дозволяють змінити негативні уявлення про себе на позитивні, адже багато дітей із такою історією часто виростають з думкою, що вони не заслуговують на щастя чи успіх.

Психологічні консультації як індивідуальні, так і групові є важливою складовою програми, оскільки вони створюють простір для обговорення власних переживань та проблем у безпечному середовищі, де діти можуть відчувати себе почутими та прийнятими. Індивідуальні консультації допомагають глибше опрацювати емоційні травми, негативний досвід, з яким дитина могла стикатися в минулому, зокрема, втрату близьких людей, психологічні травми, що виникли внаслідок конфліктів чи насильства. Психолог допомагає дітям усвідомити свої емоції, працювати з ними і поступово розвивати емоційну стабільність, що є необхідною умовою для здорових соціальних стосунків. Групові заняття, у свою чергу, надають можливість дітям відчувати підтримку з боку ровесників, обмінятися досвідом, навчитися розуміти і підтримувати одне одного, що сприяє побудові здорових соціальних зв'язків.

Розвиток навичок регулювання емоцій є не менш важливим, адже багато дітей-сиріт мають складності з управлінням емоціями, що може проявлятися в агресивній поведінці, імпульсивності, замкнутості чи тривожності. Навчання

навичкам регулювання емоцій включає роботу з базовими техніками управління емоціями, як-от методи релаксації, техніки дихання, практики усвідомленості (майндфулнес). Ці техніки допомагають дітям стабілізувати емоційний стан, усвідомлювати власні почуття і керувати реакціями. Заняття з розвитку емоційної компетентності мають бути регулярними і проводитися з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей кожної дитини, аби забезпечити оптимальні результати.

Окрім технік регулювання емоцій, важливо також приділити увагу розвитку соціально-психологічних навичок, таких як вміння розпізнавати емоції інших, емпатія, асертивність та здатність ефективно спілкуватися з оточуючими. Саме ці навички сприяють соціальній адаптації, оскільки допомагають дітям краще розуміти потреби інших, а також більш упевнено та відкрито взаємодіяти з різними соціальними групами. Розвиток асертивності — здатності відстоювати свої права та інтереси без порушення прав інших — є важливим аспектом, оскільки така навичка допомагає уникати конфліктів, знижує ризик стати жертвою маніпуляцій, а також зміцнює впевненість у собі.

Визначена програма має інтегрувати в себе й елементи арт-терапії та інших творчих методик, що допомагають дітям висловлювати свої емоції через мистецтво, що особливо важливо для дітей, які можуть мати труднощі з вербалізацією своїх почуттів. Розвиток творчих здібностей також сприяє зниженню стресу, покращує настрій і допомагає в особистісному розвитку. Це можуть бути заняття з малювання, музичні практики, драматерапія, що дозволяють дітям опрацьовувати емоції у безпечному та комфортному форматі, формуючи позитивний емоційний досвід.

Таким чином, програма психологічної підтримки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, має комплексний характер і включає різні підходи, що дозволяють дітям формувати позитивне ставлення до себе, оволодівати навичками емоційної саморегуляції та інтегруватися в соціум. Ефективність такої програми забезпечується поєднанням індивідуальних підходів, що враховують потреби кожної дитини, та групових

занять, що сприяють побудові довіри та соціальної підтримки серед однолітків.

Запропонована програма буде поєднувати різні терапевтичні методики та практичні заняття, що створюють комплексний підхід до розв'язання проблем соціалізації та емоційного благополуччя дітей, які перебували в умовах інституційного виховання. Вона передбачає як індивідуальну, так і групову роботу з дітьми, що дозволяє враховувати як особисті потреби, так і потреби взаємодії в групі. Такий підхід сприяє глибшому розумінню своїх емоцій та вмінню співпрацювати, формує відчуття причетності до спільноти.

У результаті, основними досягненнями, на які розрахована програма, є підвищення рівня впевненості дітей у собі, здатність до самостійного життя, навички адаптації до суспільних норм та відповідального прийняття рішень. Арт-терапевтичні методи, рольові ігри, інтеграційні заходи, а також тренінги з фінансової грамотності та побутових навичок покликані забезпечити дітям максимальну готовність до життя поза межами інтернату. Крім того, ці заходи надають дітям можливість висловлювати свої емоції, розвивати комунікативні навички та знаходити підтримку серед однолітків і фахівців.

Отже, розробка програми соціалізації та адаптації для дітей-сиріт є кроком до створення системи підтримки, що забезпечить повноцінне включення цих дітей до суспільного життя та сприятиме подоланню їхніх психологічних і соціальних труднощів.

Опис вправ, включених до програми соціалізації та адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, наведено у **Додатку Б**. У додатку докладно розглянуто кожну вправу, зазначено необхідні інструменти для проведення та очікувані результати від їхнього застосування.

Програма соціалізації, орієнтована на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, включає низку спеціально розроблених вправ. Вони спрямовані на розвиток емоційної саморегуляції, комунікативних навичок, впевненості в собі, а також на створення позитивного досвіду взаємодії з

оточенням. Ось детальне пояснення, як кожна вправа сприяє соціалізації дітей цієї категорії.

Вправа "Скарбничка досягнень" допомагає дітям розвивати внутрішню впевненість у своїх силах і досягненнях, що має прямий вплив на їхню соціальну поведінку. Діти вчаться фокусуватися на своїх сильних сторонах і успіхах, що допомагає формувати позитивне сприйняття себе. У колективних обговореннях своїх досягнень вони поступово опановують навички взаємного визнання та підтримки, а також покращують комунікацію з іншими. Цей досвід позитивної взаємодії з оточенням є основою для формування соціальних зв'язків і вміння долати комунікативні бар'єри.

Виконуючи цю вправу "Дерево життя", діти створюють символічне зображення власного життєвого шляху, що допомагає їм краще розуміти себе, свої потреби та прагнення. Вони вчаться відкрито ділитися важливими подіями зі свого минулого і планами на майбутнє, що є важливим елементом соціалізації. Також, коли діти бачать, що інші їх вислуховують і цінують їхній досвід, вони стають більш відкритими до соціальної взаємодії, що сприяє розвитку впевненості у групових дискусіях та встановленню емоційного контакту з оточенням.

Організація «Дня добрих справ» сприяє формуванню відчуття відповідальності та солідарності серед дітей. Виконуючи добрі вчинки один для одного або для інших, діти отримують позитивний досвід колективної діяльності, вчаться відчувати себе частиною спільноти. Крім того, вони набувають досвід організації і проведення подій, що розвиває лідерські якості та сприяє розвитку навичок співпраці. Цей досвід формує у дітей бажання і вміння допомагати іншим, що є важливим для їхньої соціальної адаптації.

Створення колажу на тему власного життя стимулює дітей аналізувати свої життєві події, визначати свої цінності та плани на майбутнє. Коли діти презентують свої колажі перед групою, вони покращують свої комунікативні навички та здатність презентувати себе, що надзвичайно важливо для соціалізації. Вправа сприяє побудові взаєморозуміння серед учасників,

допомагає їм краще розуміти свої і чужі життєві обставини та позитивно впливає на емоційну підтримку в групі, формуючи дружні відносини.

Техніка "Світлофор" для регуляції емоцій навчає дітей розуміти та контролювати свої емоційні реакції, що є ключовим для здорової соціалізації. Уміння регулювати свої емоції допомагає дітям уникати конфліктних ситуацій і правильно реагувати в стресових обставинах. Використовуючи техніку «Світлофор», вони вчаться сповільнювати імпульсивні реакції і обдумувати свої дії, що позитивно впливає на їхні соціальні взаємодії. В результаті, діти стають більш терплячими і відкритими до спілкування, що полегшує їхнє входження в соціальне середовище.

Участь у кулінарних майстер-класах допомагає дітям розвивати практичні навички, необхідні для самостійного життя, і сприяє формуванню почуття відповідальності за свої дії. Під час спільного приготування їжі діти вчаться ділити обов'язки, співпрацювати та взаємодіяти, а також здобувають досвід вирішення побутових питань, що формує у них самостійність і готовність до дорослого життя. Майстер-класи також сприяють розвитку товариськості та спілкування в неформальній атмосфері, що є важливим для соціального розвитку.

Усі вправи спрямовані на те, щоб допомогти дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, формувати соціальні навички, відчуття впевненості, здатність будувати стосунки і адаптуватися до нових умов. Завдяки програмі вони поступово засвоюють ключові соціальні вміння, що дозволяє їм більш впевнено йти до самостійного дорослого життя та успішно адаптуватися в суспільстві.

3.2. Дослідження ефективності програми соціалізації та адаптації дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період

Для оцінки ефективності програми соціалізації та адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, після завершення інтернатного періоду було розроблено опитування (див. додаток В), що складається з 10 питань. Опитувальник спрямований на виявлення змін у самооцінці, емоційній стабільності, соціальних навичках і загальному рівні адаптованості учасників програми. Проведемо аналіз отриманих відповідей.

Рис. 3.1. впевненість у повсякденному житті після участі у програмі

Більшість учасників (80%) відчувають значне зростання впевненості у повсякденному житті після участі в програмі. Це свідчить про те, що програма ефективно допомагає учасникам розвивати навички, які сприяють їхній самооцінці та впевненості. Такий високий відсоток позитивних відповідей вказує на те, що програма має значний позитивний вплив на соціальну адаптацію учасників.

Помірний вплив. 16% учасників відчувають часткове покращення впевненості. Це може свідчити про те, що програма має позитивний вплив, але для деяких учасників цей вплив не є таким значним, як для інших.

4% учасників не відчувають жодного покращення впевненості. Це може бути пов'язано з індивідуальними особливостями учасників або з тим, що програма не задовольняє їхні конкретні потреби. Надані відповіді вказують на

необхідність аналізу та можливого вдосконалення програми для забезпечення більш універсального позитивного впливу.

Рис. 3.1.2. Зміна до власних здібностей та сильних сторін серед дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування після участі у програмі

Аналіз результатів показує, що переважна більшість учасників програми (76%) відчують значне покращення свого ставлення до власних здібностей та сильних сторін. Програма ефективно допомагає учасникам розвивати самооцінку та впевненість у своїх можливостях. Такий високий відсоток позитивних відповідей вказує на те, що програма має значний позитивний вплив на соціальну адаптацію учасників.

20% учасників відчують часткове покращення свого ставлення до власних здібностей. Отже, програма має позитивний вплив, але для деяких учасників цей вплив не є таким значним, як для інших. Ці учасники можуть потребувати додаткової підтримки або адаптації програми для досягнення більш значних результатів.

4% учасників не відчують жодного покращення свого ставлення до власних здібностей. Це може бути пов'язано з індивідуальними особливостями учасників або з тим, що програма не задовольняє їхні конкретні потреби. Ці

відповіді вказують на необхідність аналізу та можливого вдосконалення програми для забезпечення більш універсального позитивного впливу.

Загалом, результати свідчать про високу ефективність програми у підвищенні самооцінки та впевненості учасників. Однак, для деяких учасників програма має помірний або мінімальний вплив, що вказує на необхідність додаткової підтримки або адаптації програми. Необхідно провести детальний аналіз відповідей учасників, які не відчують покращення, для виявлення причин і розробки стратегій для покращення програми.

Рис. 3.1.3. Відчуття щодо контролю емоцій після участі у програмі

Аналіз результатів показує, що абсолютна більшість учасників програми (82%) відчують значне покращення у розумінні та контролі своїх емоцій. Це свідчить про те, що програма ефективно допомагає учасникам розвивати емоційну інтелігентність та навички саморегуляції. Такий високий відсоток позитивних відповідей вказує на те, що програма має значний позитивний вплив на емоційне благополуччя учасників.

14% учасників відчують трохи краще розуміння та контроль своїх емоцій. Це може свідчити про те, що програма має позитивний вплив, але для деяких учасників цей вплив не є таким значним, як для інших. Ці учасники

можуть потребувати додаткової підтримки або адаптації програми для досягнення більш значних результатів.

2% учасників не помітили жодних змін у своєму розумінні та контролі емоцій. Це може бути пов'язано з індивідуальними особливостями учасників або з тим, що програма не задовольняє їхні конкретні потреби. Ці відповіді вказують на необхідність аналізу та можливого вдосконалення програми для забезпечення більш універсального позитивного впливу.

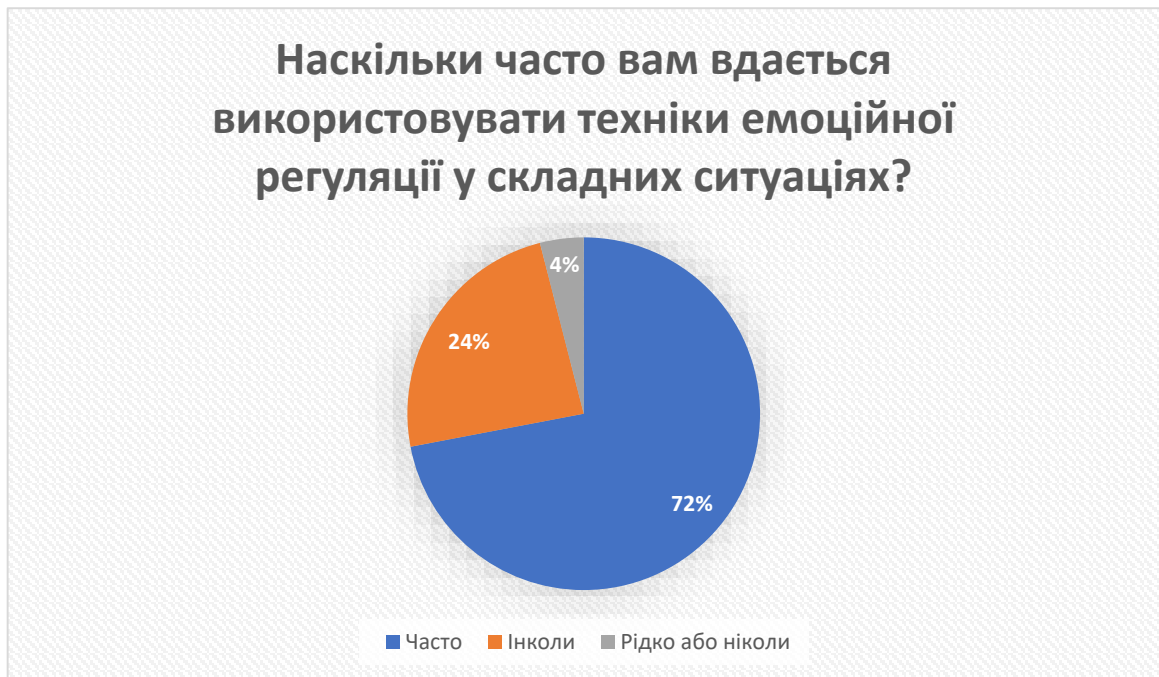

Рис. 3.1.4. Використання технік емоційної регуляції у складних ситуаціях

Результати опитування свідчать про те, що більшість учасників програми, а саме 72%, регулярно використовують техніки емоційної регуляції у складних ситуаціях. Це свідчить про високий рівень засвоєння отриманих знань та навичок, а також про те, що ці навички виявилися корисними і практичними в реальному житті. Використання методів регуляції емоцій на регулярній основі демонструє, що учасники змогли інтегрувати ці стратегії у свій емоційний репертуар і активно застосовують їх для подолання стресових ситуацій.

Також варто відзначити, що 24% респондентів повідомили про періодичне використання технік емоційної регуляції, що свідчить про певні

труднощі в застосуванні нових навичок, але водночас вказує на поступову адаптацію. Лише 4% дітей зазначили, що використовують ці техніки рідко або взагалі не використовують їх, що може вказувати на потребу додаткової підтримки або більш індивідуального підходу для цих учасників.

Загалом, переважна більшість учасників відзначили позитивний вплив технік емоційної регуляції на своє повсякденне життя, і цей показник є одним із важливих свідчень ефективності програми.

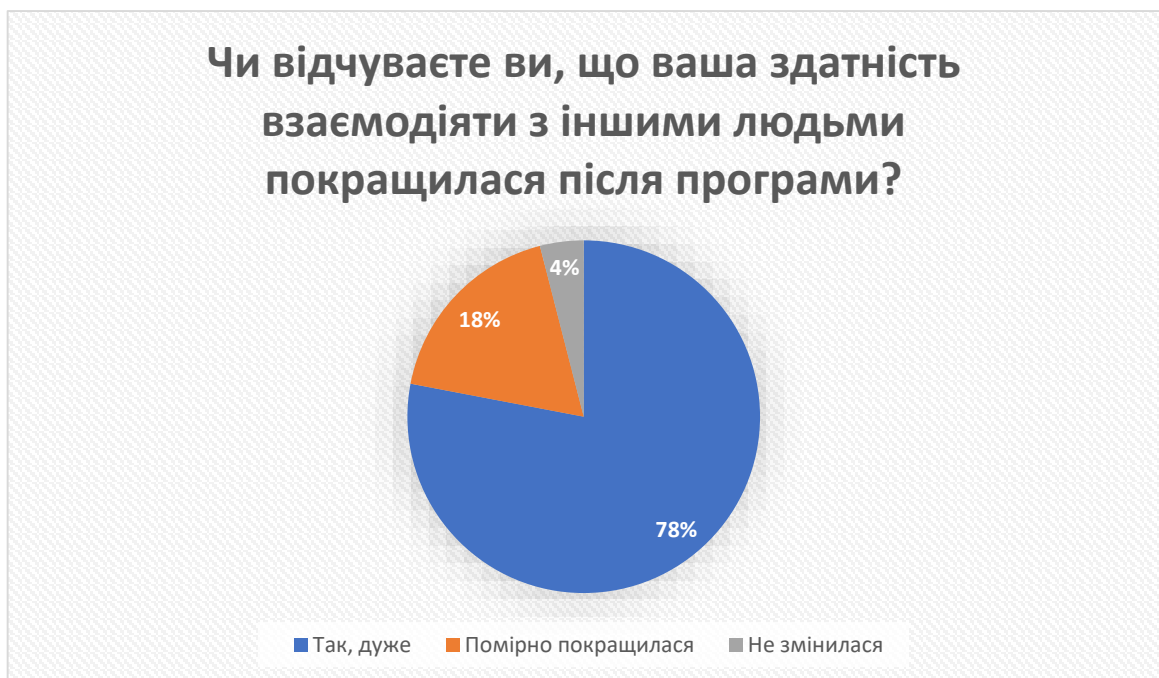

Рис. 3.1.5. Покращення у взаємодії з людьми після участі у програмі

Результати опитування вказують на значні позитивні зміни у здатності учасників програми взаємодіяти з іншими людьми. Зокрема, 78% респондентів зазначили, що їхня здатність взаємодіяти покращилася, з них 39% вказали, що покращення є суттєвим. Це свідчить про те, що програма надала учасникам необхідні навички та впевненість для ефективної комунікації, що є критично важливим для соціалізації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

З іншого боку, 18% респондентів відзначили, що їхні навички взаємодії помірно покращилися, що свідчить про поступові зміни в їхньому спілкуванні та співпраці з оточуючими. Це може вказувати на те, що учасники ще перебувають у процесі адаптації до нових соціальних умов і вивчають, як

ефективно взаємодіяти з іншими. Лише 4% учасників повідомили, що їх здатність взаємодіяти не змінилася, що вказує на те, що програма не досягла бажаних результатів для цієї невеликої групи.

У цілому, результати підтверджують ефективність програми у покращенні соціальних навичок, необхідних для успішної адаптації в суспільстві. Зростання впевненості у взаємодії з іншими людьми є важливим показником прогресу, що сприяє подальшій соціалізації учасників програми.

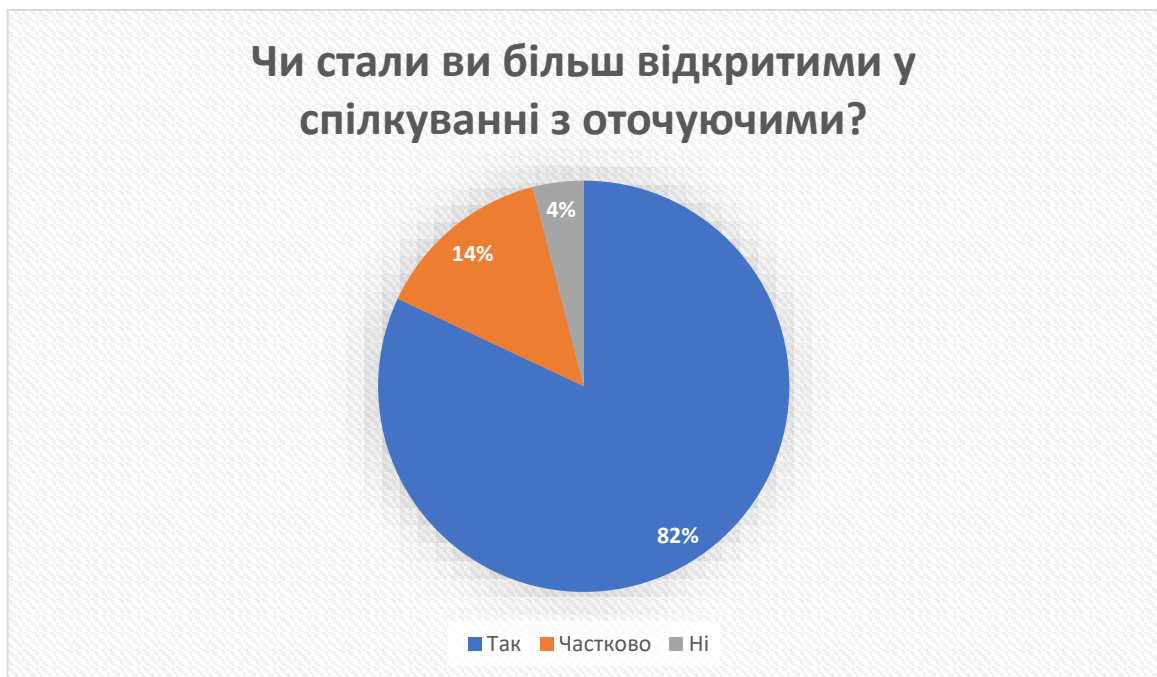

Рис. 3.1.6. Відкритість у спілкуванні з оточуючими

Результати опитування свідчать про значне покращення відкритості учасників програми у спілкуванні з оточуючими. Зокрема, 82% респондентів вказали, що стали більш відкритими, що свідчить про успішне засвоєння навичок комунікації, наданих в рамках програми. Це може бути наслідком емоційної підтримки та розвитку довіри до інших, що створює більш сприятливе середовище для спілкування.

Серед учасників, які зазначили, що їхня відкритість частково покращилася, 14% респондентів показують, що, хоча вони відчувають певні позитивні зміни, їм може бути ще важко повністю відкритися. Це може бути пов'язано з особистісними бар'єрами або потребою в додатковій підтримці для подолання таких труднощів.

Лише 4% учасників вказали, що їхня відкритість у спілкуванні не змінилася, що підкреслює, що програма в цілому була ефективною у зміцненні навичок комунікації серед більшості респондентів.

Отже, отримані результати демонструють позитивний вплив програми на розвиток комунікативних навичок, що є важливим фактором для соціалізації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Зростання відкритості у спілкуванні сприяє зміцненню соціальних зв'язків і підвищує якість взаємодії з оточуючими, що в свою чергу позитивно впливає на адаптацію в суспільстві.

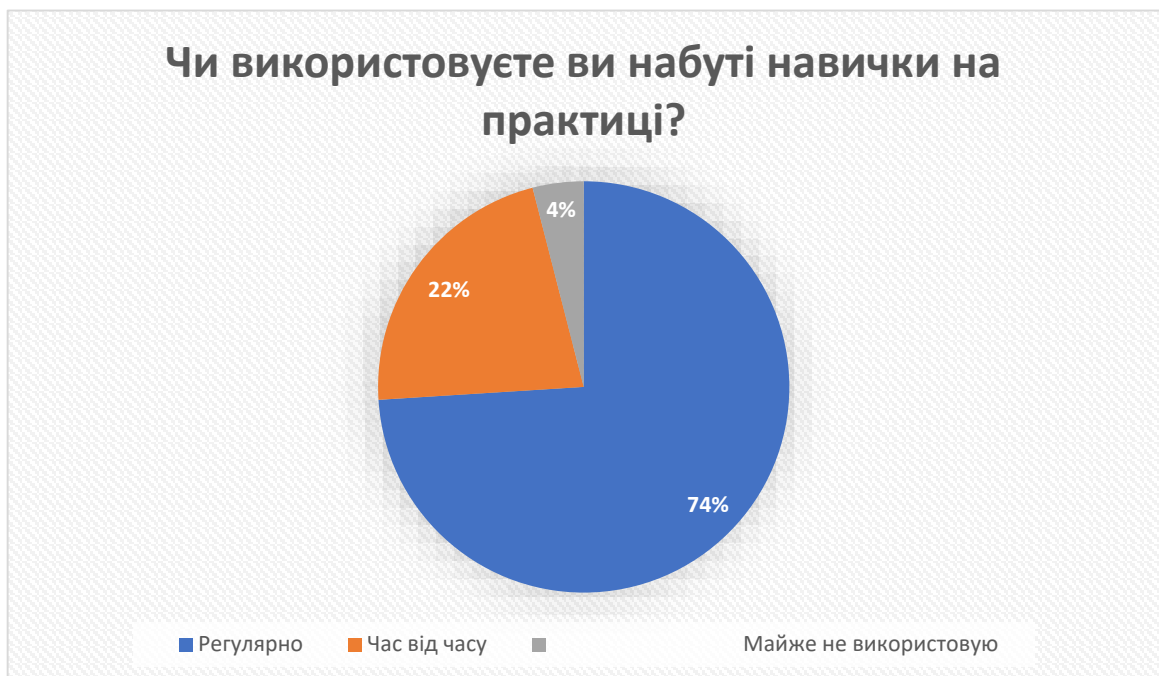

Рис 3.1.7. Використання набутих навичок на практиці після участі у програмі

Результати опитування вказують на те, що значна більшість учасників програми активно застосовують набуті навички на практиці. Зокрема, 74% респондентів заявили, що використовують отримані знання та навички регулярно, що є свідченням високого рівня інтеграції нових стратегій у їхнє повсякденне життя. Це говорить про те, що учасники не тільки засвоїли матеріал програми, але й змогли адаптувати його до своїх конкретних обставин, що є важливим аспектом процесу соціалізації.

Водночас 22% респондентів зазначили, що використовують навички час від часу. Це може свідчити про те, що, хоча учасники і визнали цінність отриманих знань, вони ще не в повній мірі впровадили їх у своє життя. Можливо, їм необхідна додаткова практика або підтримка для більш впевненого застосування навичок у різних ситуаціях.

Лише 4% опитаних вказали, що майже не використовують набуті навички, що може свідчити про деякі труднощі у їхньому застосуванні або недостатню мотивацію. Це підкреслює потребу в подальшій підтримці та моніторингу процесу адаптації для цих учасників.

Загалом, результати демонструють, що програма ефективно сприяє розвитку практичних навичок, які учасники можуть використовувати у своїй щоденній діяльності. Високий відсоток регулярного застосування навичок свідчить про успішність програми у підготовці дітей до самостійного життя, поліпшення їхньої соціальної адаптації та розвитку впевненості у собі.

Рис. 3.1.8. Оцінка власного рівня готовності до самостійного життя

Результати опитування свідчать про те, що більшість учасників програми відчують значний прогрес у своїй готовності до самостійного життя. Зокрема, 70% респондентів зазначили, що почуваються готовими до самостійного життя після участі в програмі. Це свідчить про успішне

засвоєння навичок, необхідних для управління особистим життям, фінансами, міжособистісними відносинами та іншими важливими аспектами, які сприяють адаптації до дорослого життя.

Додатково 26% учасників вказали, що час від часу почуваються готовими, що може свідчити про поступовий процес адаптації. Ця група респондентів може відчувати потребу в додатковій підтримці або практиці для досягнення повної впевненості у своїй готовності до самостійного життя.

Лише 4% опитаних заявили, що не почуваються готовими, що підкреслює загальний успіх програми у підготовці дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, до незалежного життя. Це свідчить про те, що програма була ефективною в наданні учасникам необхідних знань і навичок, що, в свою чергу, позитивно вплинуло на їхню самооцінку та впевненість у майбутньому.

Загалом, отримані дані підкреслюють значний прогрес у готовності учасників до самостійного життя, що є важливим показником успішної соціалізації і адаптації дітей-сиріт у нових умовах. Впевненість у власній готовності дозволяє їм більш активно впроваджувати набуті знання в реальному житті та робити кроки до досягнення своїх цілей.

Рис. 3.1.9. Відчуття емоційної підтримки та розуміння в групі після участі у програмі

Результати опитування щодо відчуття емоційної підтримки та розуміння в групі після участі в програмі вказують на вкрай позитивну атмосферу серед учасників. Зокрема, 86% респондентів повідомили, що вони відчують емоційну підтримку та розуміння у групі, що є свідченням успішного створення безпечного середовища для спілкування та обміну досвідом. Цей високий відсоток підтверджує важливість емоційного зв'язку між учасниками, який грає ключову роль у соціалізації та адаптації дітей-сиріт.

Крім того, 10% учасників зазначили, що частково відчують емоційну підтримку, що може свідчити про те, що хоча вони і отримали певну підтримку, їм можливо потрібно більше часу для налагодження глибших стосунків у групі. Це також може вказувати на те, що деякі учасники все ще переживають особистісні труднощі, які можуть заважати повному прийняттю підтримки з боку однолітків.

Лише 4% респондентів вказали, що не відчують емоційної підтримки, що може свідчити про окремі проблеми в адаптації або недостатню інтеграцію в групу. Це підкреслює необхідність подальшої уваги до індивідуальних потреб таких учасників, щоб забезпечити їм повноцінну підтримку та допомогти інтегруватися в групу.

У цілому, отримані результати свідчать про значний успіх програми в розвитку емоційної підтримки та розуміння серед учасників, що є критично важливим аспектом для їхньої соціалізації та адаптації в новому середовищі. Високий рівень емоційної підтримки сприяє створенню довіри та спільності в групі, що, у свою чергу, покращує їхню загальну психологічну стійкість і готовність до майбутніх викликів.

Рис. 3.1.10 Загальні враження від програми соціалізації та адаптації

Результати опитування про загальні враження від програми соціалізації та адаптації демонструють вражаючий рівень задоволеності учасників. Зокрема, 88% респондентів висловили дуже позитивні враження, що свідчить про значний успіх програми у досягненні своїх цілей. Така висока оцінка вказує на те, що учасники не лише отримали корисні знання та навички, але й знайшли підтримку та розуміння у групі, що є критично важливим для їхньої соціалізації та адаптації.

Переважно позитивні враження відзначили 10% респондентів, що свідчить про те, що вони визнали позитивні аспекти програми, хоча, можливо, мали певні зауваження чи побажання щодо поліпшення. Це може бути цінним джерелом інформації для подальшого вдосконалення програми, адже навіть невеликі покращення можуть зробити досвід учасників ще більш позитивним.

Лише 2% учасників відзначили нейтральні або негативні враження, що є надзвичайно низьким показником і свідчить про те, що програма в цілому була добре сприйнята. Ця невелика частина респондентів може потребувати додаткової уваги або індивідуального підходу, щоб зрозуміти причини їхніх вражень і зробити відповідні коригування.

Загалом, результати опитування свідчать про те, що програма соціалізації та адаптації була успішною у своїй меті, забезпечивши учасникам позитивний досвід та сприяючи їхньому розвитку. Високий рівень задоволеності свідчить про важливість подальшого впровадження таких ініціатив для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, що, у свою чергу, може суттєво поліпшити їхню якість життя та адаптацію в суспільстві.

Загальні підсумки програми соціалізації та адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, демонструють значний успіх у досягненні її основних цілей.

Перш за все, 80% учасників (40 осіб) відзначили відчуття впевненості у своїх силах, що є критично важливим аспектом для соціалізації та адаптації. Це вказує на те, що програма змогла надати учасникам необхідні інструменти для підвищення самооцінки, що, в свою чергу, допомогло їм почуватися більш впевнено в повсякденному житті.

Важливим показником є також вміння учасників розуміти і контролювати свої емоції. 84% (42 особи) респондентів повідомили про значне покращення в цій сфері, що свідчить про ефективність психоемоційної підтримки, яка була надана в рамках програми. Це сприяє не лише покращенню міжособистісних стосунків, але й загальному психологічному добробуту дітей.

Участь у програмі також позитивно вплинула на практичне застосування нових навичок: 74% респондентів регулярно використовують набуті знання в повсякденному житті. Це свідчить про те, що учасники не лише засвоїли теоретичні аспекти програми, але й змогли ефективно інтегрувати їх у свою практику.

З точки зору соціальної відкритості, 82% учасників стали більш відкритими у спілкуванні. Це підтверджує, що програма допомогла створити сприятливе середовище для розвитку комунікативних навичок та довіри між учасниками, що є важливим для формування здорових соціальних зв'язків.

Нарешті, 70% учасників почуваються готовими до самостійного життя. Цей показник свідчить про успішну підготовку дітей до майбутніх викликів та їхню здатність адаптуватися в суспільстві.

Отже, результати програми свідчать про її високу ефективність у розвитку ключових соціальних та емоційних навичок у дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Подібні ініціативи мають бути продовжені та розширені для забезпечення ще більшої підтримки цій вразливій категорії населення.

3.3. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо роботи з дітьми-сиротами та дітьми позбавленими батьківського піклування в постінтернатний період

Актуальність теми соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, зумовлена потребою у створенні ефективних механізмів соціалізації та адаптації цієї вразливої категорії населення в сучасних умовах. Соціальні працівники, які займаються цими питаннями, повинні володіти знаннями та навичками, що дозволяють їм реалізовувати цілісні підходи до підтримки дітей у період постінтернатного життя. Важливою складовою роботи соціального працівника є формування довірчих відносин з дітьми, що сприяє відкритості і готовності ділитися своїми переживаннями та емоціями.

Першочерговим завданням соціальних працівників є вивчення специфіки потреб дітей-сиріт. Розуміння їхніх психологічних і соціальних потреб, а також врахування особливостей виховання в інтернатних закладах, дозволяє формувати адекватні програми підтримки. У зв'язку з цим важливо використовувати методи активного слухання, емпатії та чуйності, що дозволяють дітям почуватися прийнятими і захищеними. Дослідження показують, що діти, які відчувають підтримку і розуміння з боку соціальних працівників, легше адаптуються до нового середовища (Гриненко, 2020).

Одним із важливих аспектів соціальної роботи є розвиток соціальних навичок у дітей. Дослідження засвідчують, що соціальна інтеграція дітей-сиріт можлива через залучення їх до групових активностей, що сприяють розвитку комунікативних навичок і формуванню соціальних зв'язків. Соціальні працівники повинні організовувати різноманітні активності, такі як волонтерські проекти, творчі заняття, спортивні заходи, які заохочують дітей до співпраці та командної роботи. Учасники таких заходів здобувають досвід взаємодії з однолітками, що є важливим фактором формування здорових міжособистісних стосунків.

Психологічна підтримка є ще одним важливим елементом соціальної роботи з дітьми-сиротами. Соціальні працівники мають бути обізнані про основи психології та методи надання психологічної допомоги. У випадках, коли діти потребують більш глибокої підтримки, важливо направити їх до фахівців-психологів або психотерапевтів. Психологічні консультації можуть стати значущим елементом адаптації дітей до нових умов життя, допомагаючи їм справлятися з емоційним стресом та регулювати свої переживання. Використання арт-терапії, групових психотерапій або занять з емоційної регуляції може позитивно вплинути на психоемоційний стан дітей, сприяючи їхній адаптації до соціуму.

Соціальні працівники також повинні звертати увагу на освітні потреби дітей. Багато дітей-сиріт стикаються з труднощами у навчанні, що може ускладнити їхню подальшу інтеграцію в суспільство. Організація тренінгів, семінарів, консультацій з питань освіти та професійної орієнтації є важливими елементами підтримки дітей у постінтернатний період. Соціальні працівники мають сприяти розвитку навичок, необхідних для успішного навчання та працевлаштування, що, у свою чергу, дозволить дітям стати незалежними та конкурентоспроможними в сучасному світі.

Співпраця з різними установами є важливою складовою соціальної роботи з дітьми-сиротами. Соціальні працівники повинні активно взаємодіяти з навчальними закладами, центрами зайнятості, медичними установами та

неурядовими організаціями, щоб забезпечити комплексний підхід до потреб дітей. Створення мережі підтримки дозволяє покращити доступ дітей до необхідних ресурсів та послуг, що сприяє їхній адаптації та інтеграції в суспільство.

Важливо також враховувати роботу з прийомними родинами. Соціальні працівники повинні надавати інформацію та підтримку не лише дітям, але й прийомним батькам, допомагаючи їм зрозуміти потреби дітей та забезпечити належну підтримку. Даний аспект може включати організацію тренінгів для прийомних батьків, інформування їх про особливості виховання дітей, які пережили травматичний досвід, а також розвиток навичок ефективної комунікації.

У процесі роботи з дітьми-сиротами соціальні працівники повинні застосовувати інноваційні підходи, такі як використання інформаційних технологій для створення онлайн-ресурсів, які допомагають дітям отримувати доступ до інформації про освітні можливості, соціальні служби, медичні установи та інші важливі ресурси. Такі технології можуть стати важливим інструментом для підтримки дітей у період адаптації, надаючи їм можливість отримувати необхідну інформацію у зручній для них спосіб.

Загалом, соціальні працівники, що працюють з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, мають реалізувати комплексний підхід, що включає емоційну підтримку, розвиток соціальних навичок, надання інформації про освітні можливості, співпрацю з іншими установами та підтримку родин. Лише завдяки такій всебічній підтримці можливо забезпечити ефективну соціалізацію та адаптацію дітей у суспільстві, що, в свою чергу, сприятиме їхньому розвитку та формуванню здорових міжособистісних зв'язків. Ці рекомендації мають стати основою для подальшої роботи соціальних працівників у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Висновки до третього розділу

У рамках дослідження було розроблено і реалізовано програму соціалізації та адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період. Програма охоплює кілька ключових компонентів, серед яких психологічна підтримка, розвиток соціальних навичок, навчання навичкам емоційної регуляції та залучення до соціально значущих проєктів.

Результати дослідження свідчать про позитивний вплив програми на учасників: більшість дітей відзначили підвищення впевненості у своїх силах, покращення розуміння та контролю емоцій, а також зростання соціальної відкритості. Діти активно використовують набуті навички в повсякденному житті, що сприяє їхній адаптації та готовності до самостійного життя.

Методичні рекомендації для соціальних працівників підкреслюють необхідність комплексного підходу у роботі з цією категорією дітей, з акцентом на емоційній підтримці, розвитку соціальних навичок і забезпеченні безпечного середовища для їхнього зростання та самореалізації. Здійснення системного моніторингу та оцінки ефективності програм дозволить забезпечити їхню адаптацію до змінюваних потреб дітей у постінтернатний період.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз теоретичних основ соціалізації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування показав, що соціалізація цих дітей є складним та багатогранним процесом, який потребує інтеграції різних підходів і теорій. Дослідження соціальної, психологічної та педагогічної літератури виявило, що діти-сироти стикаються з унікальними викликами, які впливають на їхню ідентичність, самооцінку та здатність до адаптації в суспільстві. Теоретичні моделі, такі як соціальна підтримка та теорія прив'язаності, підтверджують важливість формування стабільних взаємин у процесі соціалізації.
2. Оцінка потреб дітей-сиріт в постінтернатний період продемонструвала, що ці діти мають широкий спектр потреб, які включають емоційну підтримку, розвиток соціальних навичок, освіту та професійну орієнтацію. Важливим є усвідомлення їхніх індивідуальних потреб, що визначає успішність адаптаційних програм. Психологічна підтримка та розвиток емоційної грамотності виявилися критичними для покращення їхньої соціальної інтеграції.
3. Розробка та апробація програми соціалізації та адаптації для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період показала значний позитивний вплив на їхню соціалізацію. Програма, що включала психологічні консультації, тренінги з розвитку соціальних навичок і групові заняття, сприяла покращенню самооцінки, емоційної стабільності та готовності до самостійного життя. Учасники програми виявили значні зміни у своєму ставленні до спілкування та міжособистісних взаємин.
4. Розробка методичних рекомендацій для соціальних працівників щодо роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування в постінтернатний період підкреслила важливість системного підходу до соціальної роботи. Рекомендації, які були сформульовані на основі отриманих даних, зосереджені на необхідності

комплексної підтримки, адаптації індивідуальних програм роботи з дітьми, розвитку партнерства з громадами та залучення ресурсів, що сприяють інтеграції дітей у суспільство.

Отже, проведене дослідження засвідчує, що соціалізація дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування в постінтернатний період, є критично важливою для їхнього подальшого розвитку і успішної інтеграції в суспільство. Впровадження розроблених програм та рекомендацій може суттєво підвищити якість життя даної категорії дітей, сприяючи їхньому емоційному і соціальному благополуччю.

Подальших досліджень потребують індивідуальні потреби дітей-сиріт, довгострокові ефекти програм соціалізації, інтеграція нових технологій у процес підтримки, роль громади та взаємодія між соціальними службами, а також оцінка ефективності програм з точки зору самих дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова С.Ю., Курило І.О., Слюсар Л.І. та ін. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку Київ: ТОВ "Основа-Принт", 2009. 248 с.
2. Алексєнко Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики. Науково-методичний посібник. Київ, 2007. 152 с.
3. Алімова Ю., Безпалько О., Зверєва І. Проведення комплексної оцінки потреб дитини в інтернатному закладі / За заг. ред. О. Карагодіної. Київ: Вид-во ПП «Март», 2006. 131 с.
4. Артющкіна Л. М., Полянничко А. О. Специфіка професійної діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Практична психологія та соціальна робота. 2004. № 2. С. 42–47
5. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
6. Безпалько О. В.; Гурковська Л. П.; Журавель Т. В. Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям: метод. посіб./ за ред. Зверєвої І. Д., Петрочко Ж. В. Київ: Видавничий дім «КАЛИТА», 2010. 376 с
7. Безпека дитини в інформаційно-комунікаційному просторі. Щорічної державної доповіді про становище дітей в Україні за підсумками 2016 року / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики. Київ, 2017. 188 с.
URL: <https://www.msp.gov.ua/files/d2016.pdf>. (дата звернення 29.09.2024)
8. Бурсова Н.В. Соціальний захист дітей-сиріт. Інформаційний центр «Бібліотека ім. М. Костомарова». Київ, 2012. 20 с.
9. Волинець Л. С. Права дитини в Україні: проблеми та перспективи / Л. С. Волинець; Український ін-т соціальних досліджень, Інститут дитинства. Київ: Логос, 2000. 75 с.
10. Волинець Л. Соціальні проблеми дитинства в сучасній Україні. Національна безпека і оборона. 2001. № 3. С. 34–38.

- 11.Гребінь Л.О. соціалізація дітей сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в умовах дитячого будинку. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/4904/1/socializaciya%20ditei%20osurit.pdf> (дата звернення 01.10.2024)
- 12.Денисюк О.В. Виховання дітей раннього віку в сім'ї (за результатами соціологічного дослідження). Український соціум. 2004. № 1 (3). С. 100-105.
- 13.Докторович М. О. Система виховної роботи в дитячих будинках та інтернатних установах. Київ: Ленвіт, 2012. 174 с.
- 14.Доннік М. С. Значення соціального середовища в процесі становлення вихованців соціального гуртожитку. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2010. № 1. С. 36–43.
- 15.Доннік М.С. Значення соціального середовища в процесі становлення вихованців соціального гуртожитку. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2010, № 1. С. 36-43
- 16.Еріксон Е. Дитинство та суспільство. Київ: Видавництво, 2002.
- 17.Забезпечення рівних можливостей та прав дітей в умовах зростання ризиків бідності населення Державна доповідь про становище дітей в Україні. Київ : Мін-во України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді, 2010. 148 с.
- 18.Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства. Статистичний бюлетень. Київ : Держстат України, 2013. – 78 с.
- 19.Зверєва І. Д., Кияниця З. П., Кузмінський В. О., Петрочко Ж. В. Оцінка потреб дитини та її сім'ї: від теорії до практики: Навч. посіб.: У 2-х част. Київ: Задруга, 2011. Част. I. 224 с.
- 20.Капська А. Й., Безпалько О. В., Вайнола Р. Х.. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи: модульний курс дистанційного навчання. Київ: Наук.світ, 2001. 129 с.

21. Карнаух Л. Соціальне середовище як чинник соціалізації дітей дошкільного віку в реаліях сьогодення. Соц. педагогіка: теорія та практика. 2008, № 1. С. 4-8
22. Кацьора О.В. Кацьора А.І. Окремі аспекти соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні Науковий вісник ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2017. – випуск 1 (40) <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/15208/1/ОКРЕМІ%20АСПЕКТИ%20СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО%20ЗАХИСТУ%20ДІТЕЙ-СИРИТ%20ТА.pdf> (дата звернення 18.09.2024)
23. Коваленко О. О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.03 / НАН України, Ін-т соціології. Київ, 2006. 212 с.
24. Коваль Л. Г., І. Д. Зверєва, С. Г. Хлебик. Соціальна педагогіка. Соціальна робота: навч. посіб. Київ: ІЗМН, 1997. 392 с.
25. Костючков С. К. Політична соціалізація молоді в Україні: сучасний стан, тенденції розвитку та перспективні напрями. Зб. наук. праць за матеріалами X Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Питання сучасної науки і освіти» (29-31 липня 2014 р.). Київ: Вид-во «ТК Меганом», 2014. С.123–129
26. Кузьмін В. В. Теоретичний аналіз проблеми інтеграції у суспільства дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: соціально-психологічний аспект, Київ. 2014.
27. Курінна С.М Педагогічний супровід процесу соціалізації дітей-сиріт в умовах закладів інтернатного типу. Вісник дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. серія «Педагогіка і психологія». педагогічні науки. 2015. № 2 (10) URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2015/2/10.pdf> (дата звернення 20.10.2024)

28. Левченко, Н.М. *Державна підтримка дітей-сиріт: сучасний підхід*. Харків: Видавництво ХНУ, 2021.
29. Лохвицька Л.В., Кузнецова Н.В. Теоретичні аспекти раннього соціального сирітства. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. 2007. № 1. С. 49-58.
30. Любарська О. М. Основи соціалізації особистості. Київ: Ленвіт, 2012. 238 с.
31. Мартовицька Н. В. Розвиток та перспективи удосконалення системи інституційних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у Великій Британії / Н. В. Мартовицька // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка : зб. наук. пр. Луганськ, 2011. № 20 (231). С. 18-27.
32. Мордань О. О. Державна політика щодо соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків: дисертація. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління». Київ, 2015. 234 с.
33. Наточій А. М. До проблеми формування відповідальності у вихованців загальноосвітньої школи-інтернату. Збірник наукових праць 38 Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. 2005. Вип. 6 (45). С. 58–65.
34. Ноздріна О.М. Правове забезпечення медичного обслуговування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. Вип.30. Одеса: Юридична літ-ра, 2007. С.127-131.
35. Ноздріна О.М. Правові основи надання житла дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, які закінчують навчальні заклади або працюють. Право, держава, духовність: шляхи розвитку та взаємодії: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Право, держава, духовність: шляхи розвитку та взаємодії»; м. Одеса, 3

- вересня 2006 р. /Відп. ред. Ю.М. Оборотов, Г.І. Чанишева. Одеса: Фенікс, 2006. С. 215-219.
36. Ноздріна О.М. Система державних органів соціального захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип.33. Київ, 2006. С. 262- 271.
37. Овчиннікова М. М. Концепція соціальної адаптації дітей-сиріт в умовах школи-інтернату. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2008. № 3. С. 33–38
38. Пеша І. В. Соціальне становлення дітей в дитячих будинках сімейного типу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2000. 20 с.
39. Пічкарь, О.М. *Соціальна робота з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах*. Вінниця: ВНТУ, 2023.
40. Потопахіна О. М. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: поняття та види URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ebfcf1dd-30fb-4c44-86b6-14da35f63ebe/content> (дата звернення 06.10.2024)
41. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січ. 2005 р. № 2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 14.10.2024).
42. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 14.10.2024). Іванченко А. В., А. А. Сбруєва, О. М. Дікова-Фаворська. Соціалізація та соціальне виховання. Житомир: «Україна», 2006. 216 с.
43. Прокопенко Л. Л. Генеза та розвиток державної освітньої політики в Україні (IX – поч. XX ст.). 488 с. 22. К.Г. Домбровський Історичні етапи

- розвитку механізму державного регулювання інституту усиновлення. Часопис Київського університету права. № 4. 2020. С. 256–259.
- 44.Рогальська І.П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід Київ: Міленіум, 2008. 400 с.
- 45.Сидоренко, С.А. *Психологічна підтримка дітей-сиріт у період адаптації до самостійного життя*. Запоріжжя: Видавництво ЗНУ, 2022.
- 46.Синьова, Є.В. *Психологічні аспекти розвитку дітей-сиріт в умовах інституційного виховання*. Київ: Науковий світ, 2021.
- 47.Соціальний захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Державна доповідь про становище дітей в Україні. Київ : Український інститут соціальних досліджень, 2000. 138 с.
- 48.Соціальні та психологічні потреби дітей, які виховуються в інтернатних закладах: знання, ставлення, поведінка. Практика діяльності. Результати дослідження серед фахівців соціальної сфери та дітей-вихованців. Київ: Компанія Лік, 2006. 63 с.
- 49.Сташків Б. І. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навчальний посібник. Чернігів : ПАТ "ПВК "Десна", 2016. 692 с.
- 50.Т. Денисенко. Ста новлення та розвиток системи соціального захисту населення в Україні. Збірник наукових праць «Ефективність державного управління». 2012. Вип. 33. С. 96–103.
- 51.Терновець О. М. Соціальне сирітство як предмет міждисциплінарного дослідження. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2012. № 5 (240). Ч. I. С.51–61.
- 52.Терновець О. М. Соціальне сирітство як предмет міждисциплінарного дослідження. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. № 5 (240). Ч. I. С. 61
- 53.Фромм Е. Психологія та етика. Київ: Видавництво, 2002.

- 54.Харченко К. Соціально-психологічні особливості розвитку дітей-сиріт в умовах закладів інтернатного типу. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2013. № 18 (277). Ч. II. С. 199–205.
- 55.Цимбалюк І. М. Психологія спілкування : [навчальний посібник]. Київ : ВД «Професіонал», 2004. 304 с
- 56.Чеховська І. В. Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації. Кам'янець-Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута», 2013, 736 с.
- 57.Шепелева Г. А. Діти-сироти як специфічна соціальна група. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2013. Вип. 58. С. 119–122.
- 58.Ярмолинська І.В. Історичні передумови виникнення закладів інституційного догляду та вихованню дітей. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 10, 2015.

*ДОДАТКИ**Додаток А**Анкета для дослідження проблем соціалізації дітей-сиріт у
постінтернатний період*

1. **Як ви оцінюєте свої соціальні навички (вміння спілкуватися, встановлювати контакти, працювати в колективі)?**
 - Дуже високий рівень
 - Високий рівень
 - Середній рівень
 - Низький рівень
 - Дуже низький рівень
2. **Чи маєте ви постійну емоційну підтримку від близьких чи друзів?**
 - Так, завжди
 - Часто
 - Іноді
 - Рідко
 - Ніколи
3. **Які з наведених труднощів найчастіше виникають у вас під час самостійного життя? (можна вибрати декілька варіантів)**
 - Фінансові труднощі
 - Проблеми з житлом
 - Труднощі у встановленні нових контактів
 - Відсутність підтримки
 - Проблеми з емоційним станом
4. **Чи виникають у вас труднощі в пошуку роботи або навчальних можливостей?**
 - Так, часто
 - Іноді
 - Рідко
 - Ніколи

- 5. Наскільки ви відчуваєте готовність до самостійного прийняття рішень?**
- Дуже готовий/готова
 - Досить готовий/готова
 - Невпевнено готовий/готова
 - Взагалі не готовий/готова
- 6. Чи відчуваєте ви підтримку від соціальних служб після виходу з інтернату?**
- Так, значна підтримка
 - Часткова підтримка
 - Мінімальна підтримка
 - Підтримка відсутня
- 7. Чи відчуваєте ви емоційний комфорт та стабільність у повсякденному житті?**
- Завжди
 - Часто
 - Іноді
 - Рідко
 - Ніколи
- 8. Як часто ви відчуваєте себе самотньо або ізольовано?**
- Завжди
 - Часто
 - Іноді
 - Рідко
 - Ніколи
- 9. Чи потребуєте ви додаткової підтримки у сферах, таких як фінанси, житло, психологічна підтримка або працевлаштування?**
- Так, значної підтримки
 - Деякої підтримки
 - Мінімальної підтримки

- Підтримки не потребує

10. Що, на вашу думку, є найважливішим для успішної соціалізації після виходу з інтернату?

- Психологічна підтримка
- Матеріальна допомога
- Професійне наставництво
- Соціальні заходи для розширення кола спілкування

Додаток Б

опис вправ для програми соціалізації та адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування

Програма соціалізації та адаптації для дітей-сиріт передбачає використання практичних вправ, що сприяють розвитку самооцінки, емоційної саморегуляції, соціальних навичок і самостійності. Усі вправи було підібрано та адаптовано відповідно до потреб дітей цієї категорії. У результаті пілотного запуску програми було досягнуто помітного покращення в адаптації, комунікативних здібностях і рівні самооцінки учасників. Нижче наведено докладний опис кількох ключових вправ програми, інструменти для їх проведення та результати, яких вдалося досягти.

1. Вправа "Скарбничка досягнень"

Мета: підвищення самооцінки та позитивне усвідомлення власних досягнень.

Опис вправи:

Дітям пропонується кожен день фіксувати свої невеликі успіхи або досягнення в «скарбничці» — це може бути коробка, банка чи навіть блокнот, де записуються або вкладаються записки з описом позитивних вчинків, досягнень, або навіть добрих слів, отриманих від інших. Наприкінці кожного тижня діти разом із психологом обговорюють свої записи, що сприяє позитивному сприйняттю власних зусиль.

Необхідні інструменти:

- Коробка, баночка чи альбом для кожного учасника.

- Папір та ручки для запису досягнень.

Результат:

Завдяки регулярному використанню вправи діти навчилися помічати та цінувати свої успіхи, що призвело до зростання самооцінки у більшості учасників. Спостерігалася також позитивна динаміка у відношенні до своїх помилок — діти почали сприймати їх як можливість для навчання, а не як невдачу.

2. Вправа "Дерево життя"

Мета: розвиток самосвідомості та самоідентифікації, підвищення впевненості у своїй унікальності.

Опис вправи:

Кожній дитині пропонується намалювати своє «Дерево життя». Коріння символізує їхнє походження, навички, позитивні риси, стовбур — значущі події в житті, а гілки та листя — мрії та майбутні досягнення. Після малювання діти діляться своїми «деревами» з іншими, розповідаючи про важливі моменти свого життя та прагнення.

Необхідні інструменти:

- Великі аркуші паперу або ватман.
- Маркери, олівці, кольорові фарби.

Результат:

Завдяки цій вправі діти навчилися відчувати значущість свого життєвого досвіду, а також цінувати особисті сильні сторони. Багато учасників стали більш відкритими у розмовах про свої мрії та побажання, що позитивно вплинуло на їхню соціальну інтеграцію та впевненість у собі.

3. Вправа "День добрих справ"

Мета: розвиток навичок співпраці, емпатії та відповідальності.

Опис вправи:

Учасники самостійно планують та проводять «День добрих справ», під час якого можуть допомогти один одному або іншим дітям. Це може бути

організація прибирання в ігровій кімнаті, допомога у навчанні чи організація маленького свята для молодших дітей.

Необхідні інструменти:

- Матеріали, необхідні для запланованих добрих справ (наприклад, сміттєві пакети для прибирання, прикраси для святкового заходу, матеріали для майстер-класів).
- Блокнот для запису плану заходу.

Результат:

Завдяки цій вправі діти стали краще розуміти важливість взаємодопомоги та відповідальності. В процесі підготовки до «Дня добрих справ» вони відчули радість від командної роботи, що сприяло зміцненню соціальних зв'язків між ними. Діти почали проявляти більше ініціативи та відповідальності в повсякденному житті.

4. Вправа "Колаж Моя історія"

Мета: психологічне опрацювання важливих життєвих подій, розвиток навичок самопрезентації.

Опис вправи:

Дітям пропонується створити колаж, що відображає важливі події їхнього життя, їхні мрії та цілі. Вони можуть використовувати вирізки з журналів, фотографії, малюнки. Після завершення колажу кожен розповідає групі про свій твір, що сприяє розвитку навичок комунікації та самопрезентації.

Необхідні інструменти:

- Журнали, ножиці, клей.
- Маркери та фарби для оформлення.
- Аркуші для створення колажу.

Результат:

Виконуючи цю вправу, діти змогли краще осмислити свою життєву історію, що допомогло їм усвідомити власні сильні сторони. У багатьох учасників спостерігалася значна позитивна динаміка в емоційному вираженні — вони

стали більш відкритими у спілкуванні та почали виявляти більше зацікавленості у власному майбутньому.

5. Техніка "Світлофор" для регуляції емоцій

Мета: навчити дітей контролювати емоційні реакції та знижувати імпульсивність.

Опис вправи:

Дітей навчають уявляти світлофор, де червоне світло означає зупинку для обдумування, жовте — аналіз ситуації, а зелене — спокійне реагування або прийняття рішення. Вони використовують цей уявний світлофор у ситуаціях, які викликають у них сильні емоції, щоб не поспішати з реакцією.

Необхідні інструменти:

- Картки з кольорами світлофора для ілюстрації.
- Під час тренувань може використовуватися дзеркало, щоб діти спостерігали за своїми емоціями.

Результат:

Техніка «Світлофор» допомогла дітям навчитися зупинятися перед імпульсивними реакціями, що знизило рівень конфліктності серед учасників. Спостерігалось, що діти почали краще розуміти свої емоції і навчалися управляти ними, що сприяло поліпшенню їхньої емоційної стабільності та взаємин із іншими дітьми та вихователями.

6. Кулінарні майстер-класи

Мета: розвиток побутових навичок, самостійності та організованості.

Опис вправи:

Дітей навчають готувати прості страви під керівництвом інструктора. Під час приготування вони вчаться дотримуватися послідовності дій, організовувати свій час та ресурси, що сприяє розвитку навичок самостійності та відповідальності.

Необхідні інструменти:

- Базовий набір для приготування їжі (ножі, дошки, миски).
- Інгредієнти для простих страв (наприклад, салати, бутерброди, випічка).

Результат:

Після проходження кулінарних майстер-класів діти стали більш впевненими у своїх побутових навичках, що додало їм відчуття самостійності та компетентності. Вони навчилися організовувати свій робочий процес і дотримуватись інструкцій, що позитивно вплинуло на їхні вміння справлятися із завданнями без сторонньої допомоги.